

Раздел 3. ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА

УДК 377.001.895

Бондаренко Т. С., Липчанська Ю. О., Агєєва О. О.

НАПРЯМКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. В статті на прикладі професійно-технічних навчальних закладів Харківської області розглядаються основні напрямки інноваційної діяльності в системі профтехосвіти. Дано опис та характеристики мережі професійно-технічних навчальних закладів області, проаналізовано стан впровадження інновацій в управлінні закладами, навчальний процес, виховну роботу і ін. Виділені найбільш популярні педагогічні інноваційні технології, інновації у виховній роботі, у створенні інформаційного освітнього середовища. На основі проведеного аналізу виявлено нерівномірний стан впровадження та використання інновацій, з'ясовано причини недостатньо активного впровадження інновацій і необхідні передумови для усунення цих причин.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, професійно-технічна освіта, управління, навчальний процес, виховна робота, інформаційно-освітнє середовище.

Бондаренко Т. С., Липчанская Ю. А., Агеева О. А.

НАПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье на примере профессионально-технических учебных заведений Харьковской области рассматриваются основные направления инновационной деятельности в системе профтехобразования. Дано описание и характеристики сети заведений профтехобразования области, проанализировано состояние внедрения инноваций в управление учреждениями, учебный процесс, воспитательную работу и др. Выделены наиболее популярные педагогические инновационные технологии, инновации в воспитательной работе, в создании информационной образовательной среды. На основе проведенного анализа выявлено неравномерное внедрение инноваций, причины недостаточно активного внедрения инноваций и необходимые предпосылки для устранения этих причин.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, профессионально-техническое образование, управление, учебный процесс, воспитательная работа, информационно-образовательная среда.

Bondarenko T. S., Lypchanska Y. A., Ageeva O. A.

DIRECTIONS OF INNOVATIVE ACTIVITY IN THE SYSTEM OF VOCATIONAL EDUCATION

Summary. The article outlines the main areas of innovation in the system of vocational training by the example of the vocational education in Kharkiv region. Characteristics of vocational education, the results of the analysis of innovation in governance institutions, educational process and educational work and so on are described in the article. The most popular innovative technologies, innovations in educational work, creation of information-educational environment in the system of vocational education are described. Among the innovations in creating an information-educational environment of vocational training, engineering education portal for professionally-technical education field are allocated, a new form of online conferences and seminars - webinars, computerization of libraries of vocational schools and their connection to the Internet is substantiated. The level of percent data on the distribution of innovations in different directions of the vocational education in Kharkiv region is shown.

Analysis of uneven implementation and use of innovations in vocational schools in the area of innovation activities is given. There are the reasons why innovations are not actively implemented in these institutions and the necessary conditions to eliminate these causes are in the article. Prospects for further research related to the analysis of qualitative changes in the system of vocational education on the results of innovation. In the future, it is necessary to develop a database of pedagogical innovations and the results of their implementation and on this basis to create an innovative development model of the vocational education in Kharkiv region.

Key words: innovation, vocational education, management, educational process, educational, informational and educational environment.

Постановка проблеми. «Меняется все в наш век перемен...» - мабуть, більш влучно про наш час не скажеш, ніж словами з пісні відомого музиканта. Сьогодні інновації – це не примха і не бажання вчених і дослідників займатись чистою наукою, а нагальна потреба часу і запит практиків на нові більш ефективні технології.

Інновації в освіті є закономірним явищем, динамічним за характером і розвивальним за результатами, їх запровадження дозволяє вирішити суперечності між традиційною системою і потребами в якісно новій освіті. Як системне утворення інновація характеризується інтегральними якостями: інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційне середовище. Прагнення постійно оптимізувати навчально-виховний процес зумовило появу нових і вдосконалення використовуваних раніше педагогічних технологій різних рівнів і різної цільової спрямованості. Якісні результати інноваційної діяльності, зокрема підвищення кваліфікації її учасників, зростання педагогічної майстерності, дають змогу стверджувати, що інноваційна діяльність є одним із пріоритетних напрямків розвитку системи профтехосвіти. Тому результати інноваційної діяльності, створення удосконалених або нових освітніх систем, технологій, методик, методів, форм, засобів педагогічної діяльності у системі профтехосвіти повинні бути предметом постійного інтересу і вивчення.

Аналіз основних джерел та публікацій. Проблематику педагогічної інноватики розглядали Л. Даниленко, О. Киричук, І. Дичківська, М. Поташник, В. Лазарев, В. Паламарчук, В. Сластьонін, Н. Юсуфбекова та ін. Інновації в педагогіці професійної освіти вивчали А. Виноградов, Л. Красюк, Н. Кузьміна, А. Найн; сучасні інноваційні педагогічні технології та концепції ступеневої професійної підготовки – І. Зязюн, Н. Ничкало, А. Шкляр та ін.

На сьогодні ми маємо рівень дослідження цієї проблеми від першооснов [1; 2] до енциклопедії педагогічних технологій та інновацій [3]. Аналіз публікацій свідчить також про те, що значна увага приділяється і моніторингу освітніх інновацій на рівні закладів освіти [4–7], проте напрямки інноваційної діяльності в закладах профтехосвіти на рівні регіону до сих пір ще не розглядались.

Ціль статті – розглянути основні напрямки інноваційної діяльності в ПТНЗ, проаналізувати стан впровадження інновацій і на основі аналізу сформулювати рекомендації із удосконалення цієї діяльності. Для репрезентативності результатів аналіз необхідно провести для сталої сукупності закладів профтехосвіти – в даному випадку для всіх ПТНЗ Харківської області.

Виклад основного матеріалу. Мережа професійно-технічних навчальних закладів Харківської області охоплює майже 80% адміністративно-територіальних одиниць області. Підготовку 17,3 тис. кваліфікованих робітників забезпечують 54 державні ПТНЗ для 18 галузей економіки області за 121 професією. Додаткову професійну підготовку за робітничими професіями здійснюють ще 119 закладів різних типів і форм власності. Освітні інновації, які запроваджуються на сучасному етапі розвитку системи профтехосвіти області, пов'язані з напрямами реформування системи професійно-технічної освіти в умовах європейської інтеграції [8] і в основному спрямовані на нововведення: в організаційній структурі закладів освіти; у змісті навчання і виховання учнів; у формах, методах і технологіях навчання та виховання учнів; у створенні інформаційного освітнього середовища у системі профтехосвіти Харківської області.

Інновації в організаційній структурі закладів профтехосвіти. Аналіз літературних джерел показує, що проблеми впровадження освітніх інновацій розв'язуються за допомогою створення інноваційних та варіативних організаційних освітніх структур у системі освіти [9–11]. Для організованого і спланованого проведення роботи щодо впровадження в навчальний процес інноваційних педагогічних та виробничих технологій у кожному ПТНЗ області створена і працює творча група із впровадження інноваційних технологій. Координує роботу творчих груп Науково-методичний центр профтехосвіти (НМЦ ПТО).

Стан інноваційної діяльності в ПТНЗ та стан роботи з обліку, вивчення, узагальнення та розповсюдження позитивного педагогічного досвіду є предметом моніторингового обстеження у системі профтехосвіти області поряд з моніторингом структури підготовки кадрів у цій системі, стану педагогічного процесу, методичної роботи і ін. З метою розвитку інноваційного потенціалу педагогів ПТНЗ проводяться обласні школи передового досвіду за участю голів методичних комісій ПТНЗ, що організовують інноваційну діяльність.

Інновації у змісті навчання і виховання учнів стосуються перш за все впровадження та розробки проектів нових Державних стандартів профтехосвіти у відповідності з [12; 13] і методичними рекомендаціями [14]. У системі ПТО Харківської області впроваджено державні стандарти профтехосвіти з 96 професій у 54 навчальних закладах, тобто 100%. Для розробки проектів Державних стандартів профтехосвіти в регіоні створюються творчі групи з педагогічних працівників ПТНЗ, працівників підприємств-

замовників кадрів і методистів НМЦ ПТО. Протягом трьох останніх років творчими групами було розроблено 7 проектів Державних стандартів профтехосвіти для професій «Штукатур», «Налагоджувальник верстатів і маніпуляторів з програмним керуванням» і ін.

Ще одним напрямком в інноваційній діяльності у змісті навчання і виховання учнів є створення авторських навчальних планів і програм, підручників, навчальних посібників, педагогічних програмних засобів. Так, у навчальному процесі ПТНЗ використовуються 6 підручників авторських колективів області, 14 навчальних посібників, 8 педагогічних програмних засобів, електронні засоби навчального призначення власної розробки, а також електронні педагогічні засоби, що постачались у складі навчально-комп'ютерних комплексів та були придбані на основі договорів з іншими установами.

Інновації у формах, методах і технологіях навчання та виховання пов'язуються, насамперед, із введенням в освітнє середовище ПТНЗ інноваційних технологій, в основу яких покладені цілісні моделі навчально-виховного процесу [15–18]. Сутність інноваційної діяльності даного напрямку полягає в оновленні педагогічного процесу, внесенні новоутворень у традиційну систему. Прагнення постійно оптимізувати навчально-виховний процес зумовило появу нових і вдосконалення використовуваних раніше педагогічних технологій різних рівнів і різної цільової спрямованості.

Найбільш популярними у ПТНЗ області є такі педагогічні інноваційні технології: інформаційно-розвивальні; діяльнісні; особистісно орієнтовані; розвивальні; модульні. Значна кількість інновацій пов'язана із застосуванням інтерактивних методів навчання. Широке розповсюдження серед педагогів області отримали такі інтерактивні методи навчання: ігрові, проблемні, проектні, створення реальних виробничих ситуацій. Як одну з форм інноваційної діяльності у напрямку виховної роботи можна відзначити роботу НМЦ ПТО щодо впровадження та розвитку учнівського самоврядування у ПТНЗ. У кожному навчальному закладі створена учнівська рада самоврядування, проводяться обласні збори, конкурси, працює обласна школа лідерів, в НМЦ ПТО для всіх ПТНЗ області випускається газета «Вісник самоврядування», створено інтернет-сайт «Я – лідер» (<http://2011lider.jimdo.com/>), на якому у кожного ПТНЗ області є своя власна сторінка. Також для спілкування учнів ПТНЗ створено молодіжний форум «Нова генерація лідерів» (<http://liderforum.ukrainianforum.net/>).

Інновації у створенні інформаційного освітнього середовища у системі профтехосвіти Ха-

рківської області впроваджуються у відповідності із сучасними вимогами [19–20]. За допомогою інформаційно-освітнього порталу «Професійно-технічна освіта Харківської області» здійснюється формування інформаційної культури педагогічних і керівних працівників, забезпечення їх інформаційних потреб, інтенсифікація навчання і виховання, удосконалення науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, оптимізація управління освітою на основі використання інформаційно-комп'ютерних технологій. Всі ПТНЗ підключені до мережі Інтернет, мають електронну пошту, власний сайт, а також здійснюють інтернет-представництво на порталі «Професійно-технічна освіта в Україні» (<http://ptu.org.ua/ua/site1.html>).

У 2013/2014 н. р. НМЦ ПТО став використовувати нову форму проведення інтернет-конференцій та семінарів – *вебінари*. Всі ПТНЗ зареєстровані на сервісі вебінарів SeeMedia, завдяки чому стало можливим спілкування та обмін інформацією в онлайн-режимі. Так, у 2014 році у вигляді вебінарів було проведено обласну науково-методичну конференцію керівних та педагогічних працівників ПТНЗ, педагогічний тиждень для керівних та педагогічних працівників ПТНЗ, вебінари з проблем інноваційної діяльності у закладах ПТНЗ.

Значна увага в області приділяється впровадженню комп'ютерних та мультимедійних технологій, сучасних виробничих технологій, створенню сучасної навчально-матеріальної бази. На сьогодні у 84 комп'ютерних класах та лабораторіях ПТНЗ області налічується 1191 одиниця комп'ютерної техніки. Загальна кількість сучасних комп'ютерів, які використовуються у ПТНЗ, складає 1694 одиниці комп'ютерної техніки різних типів. Оснащеність навчально-виховного процесу становить 11,4 учнів на один персональний комп'ютер. У ПТНЗ області постійно збільшується кількість мультимедійної техніки. Так, станом на початок 2014 року середня оснащеність ПТНЗ мультимедійною та копіювально-розмножувальною технікою складає 24,4 одиниці на 1 ПТНЗ.

Продовжується процес комп'ютеризації бібліотек ПТНЗ та їх підключення до глобальної мережі Інтернет. На кінець навчального року 39 бібліотек навчальних закладів (85%) оснащені комп'ютерами. До мережі Інтернет підключено 35 бібліотек (68%). Приділяється особлива увага оновленню навчальної літератури, її переорієнтації на методологічну проблематику і формування компетенцій учнів у галузі самостійної роботи з інформацією.

Важливим є розвиток інтернет-культури викладачів і учнів як одного з найважливіших за-

вдани інновацій в освітньому просторі, так як забезпечує спрямованість освітнього процесу на оперативне використання новітніх досягнень у науці та педагогічній практиці.

З метою виявлення інновацій у сфері професійно-технічної освіти, впровадження освітніх, навчальних, виробничих, управлінських систем, їх компонентів, що мають поліпшити результати освітньої діяльності в ПТНЗ, удосконалення науково-методичної роботи з творчими педагогічними і керівними кадрами, які здійснюють інноваційну освітню діяльність у сфері професійно-технічної освіти, проводяться різноманітні заходи: семінари, школи передового досвіду, конкурси і таке інше. Так, наприклад, у Всеукраїнському конкурсі інновацій брали участь 47 ПТНЗ області. Подані матеріали на Конкурс систематизуються таким чином: створення електронних підручників, навчальних посібників, педагогічних програмних засобів, інновації, які пов'язані з автоматизованими системами навчання (9 ПТНЗ); використання інформаційно-комп'ютерних технологій, мультимедійного супроводження (11 ПТНЗ); впровадження особистісно орієнтованих методів навчання і виховання (інтерактивне, модульне, проблемне, проектне навчання) (18 ПТНЗ); інновації, пов'язані з використанням сучасних виробничих технологій, матеріалів (5 ПТНЗ); інклюзивна освіта (2 ПТНЗ); нові технології в організації і проведенні профорієнтаційної та методичної роботи (2 ПТНЗ).

Якщо ці дані розглянути на рівні відсоткового співвідношення, то ми побачимо, що комп'ютерні системи та технології у сфері інноваційної діяльності ПТНЗ області займають 43%, інноваційні педагогічні технології – 38%, а інновації, пов'язані з професійною підготовкою кваліфікованих робітників (використання сучасних виробничих технологій та матеріалів), – лише 11%. Це співвідношення з певною мірою достовірності відображує реальну структуру інноваційної діяльності в закладах профтехосвіти області.

Висновки.

1. Напрямки інноваційної діяльності в ПТНЗ області охоплюють практично всі аспекти функціонування цих закладів: управління, навчальний процес, виховну роботу і ін.

2. Проведений аналіз показав нерівномірний стан впровадження та використання інновацій в закладах профтехосвіти, причому ця нерівномірність розповсюджується як по закладах освіти (від високого рівня до низького), так і за напрямками інноваційної діяльності (високий рівень впровадження інновацій на основі комп'ютерних технологій і низький рівень використання інновацій безпосередньо у професійному навчанні).

3. Однією з основних причин недостатньо активного впровадження інновацій в закладах профтехосвіти є їх слабка матеріальна база. Це стосується і засобів комп'ютерної техніки, і виробничого устаткування, яке працює за інноваційними технологіями.

4. Проведений аналіз також показав, що використання педагогічних інновацій веде до вирішення гострих проблем сучасної професійно-технічної освіти тільки в тому випадку, коли супроводжується необхідними змінами у всіх інших підсистемах (організаційній, виробничій, економічній і ін.) не тільки на рівні окремого ПТНЗ, а й усього регіону.

В подальшому необхідно перейти від аналізу стану впровадження інновацій у системі профтехосвіти Харківської області до аналізу пов'язаних з цим якісних змін, необхідно розробити базу даних педагогічних інновацій і результатів їх впровадження і на її основі створити модель інноваційного розвитку ПТНЗ області.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паламарчук В. Ф. Першооснови педагогічної інноватики. Т. 1 / В. Ф. Паламарчук. – К. : Знання України, 2005. – 420 с.
2. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. – Харків : Основа, 2011. – 176 с.
4. Маринівська О. Моніторинговий супровід інноваційної діяльності / О. Маринівська // Вісник. Тестування і моніторинг в освіті. – 2012. – № 7–8. – С. 89–96.
5. Вольянська С. Є. Моніторинг впровадження освітніх інновацій у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи / С. Є. Вольянська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 8. – С. 45–49.
6. Гребенюк И. И. Анализ инновационной деятельности вузов России / И. И. Гребенюк, К. О. Чехов // Успехи современного естествознания. – 2012. – № 7. – С. 137–139.
7. Тюнников Ю. С. Анализ инновационной деятельности общеобразовательного учреждения / Ю. С. Тюнников // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 5. – С. 10–14.
8. Напрями реформування системи професійно-технічної освіти в умовах європейської інтеграції (досвід, аналіз, прогнози) : колективна монографія / [авторський колектив : Аніщенко В. М., Закатнов Д. О., Здіорук С. І., Клепко С. Ф., Радкевич В. О., Савченко В. А., Савченко І. М., Скульська В. Є., Стариков І. М., Юрженко В. В.]. – К., 2000. – 196 с.
9. Семашко О. В. Управління інноваціями в навчальному закладі [Електронний ресурс] / О. В. Семашко. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/manage/43577>.

10. Науково-методичний супровід упровадження освітніх інноваційних процесів у регіоні / за заг. ред. Л. Д. Покроєвої. – Харків : ХОНМІБО, 2007. – 96 с.
11. Большукина А. В. Управление инновационной деятельностью в навчальному закладі [Електронний ресурс] / А. В. Большукина. – Режим доступу : <http://esteticamente.ru/e-journals/NarOsv/2011-2/11bavdnz.htm>.
12. Положення про Державний стандарт професійно-технічної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 року № 1135 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 22.
13. Про впровадження державних стандартів професійно-технічної освіти з робітничих професій. Наказ МОН України від 28.10.2009 № 990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.2968.0>.
14. Десятов Т. М. Професійні стандарти: теоретичні аспекти і методика : методичний посібник / Т. М. Десятов, М. І. Пальчик, Н. П. Паршина ; [за ред. Н. Г. Ничкало]. – К. : Арт Економі, 2011. – 234 с.
15. Фёдоров О. В. Инновационная деятельность : учебник / О. В. Фёдоров, И. И. Гребенюк, В. П. Романчук. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 514 с.
16. Ісаєва Г. М. Педагогічні технології у світовій педагогічній практиці / Г. М. Ісаєва // Завуч. – 2008. – № 2. – С. 4–7.
17. Кравцова Е. Інноваційні освітні технології в процесі вивчення технічних дисциплін / Е. Кравцова, Н. І. Галабурда // Освіта на Луганщині. – 2011. – № 2. – С. 170–173.
18. Вітвицька С. С. Інноваційні педагогічні технології в підготовці вчителів / С. С. Вітвицька // Вісник Житомирського державного університету. – 2009. – № 43. – С. 45–48.
19. Морзе Н. В. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес закладів ПТО : методичний посібник / Н. В. Морзе. – К. : Арт Економі, 2011. – 168 с.
20. Івашко Л. М. Інноваційні інформаційно-комунікаційні технології забезпечення якості вищої економічної освіти : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / Л. М. Івашко. – К., 2011. – 20 с.

УДК 378.147.88

Іслямова Э. А.

ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ОСНОВА ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ ШВЕЙНОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация. В статье на основе проведенного анализа научной литературы предложено авторское определение понятия «производственное обучение» и определено его место в учебном процессе. В работе раскрывается содержание производственного обучения при подготовке будущих инженеров-педагогов швейного профиля, а также определены его основные цели и задачи. Раскрывается специфика организации производственного обучения на примере учебного процесса подготовки бакалавров направления 6.010104 «Профессиональное образование» (Технология изделий легкой промышленности) Крымского инженерно-педагогического университета. Доказано, что от качества практической подготовки в значительной степени зависит уровень сформированности предметно-практических компетенций в условиях производственного обучения будущих инженеров-педагогов швейного профиля.

Ключевые слова: профессиональное обучение, производственное обучение, инженер-педагог швейного профиля, предметно-практические компетенции, умения и навыки.

Іслямова Е. А.

ВИРОБНИЧЕ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ШВЕЙНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. У статті на основі проведеного аналізу наукової літератури запропоновано авторське визначення поняття «виробниче навчання» та встановлено його місце в навчальному процесі. У роботі розкривається зміст виробничого навчання при підготовці майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю, а також визначено його основні цілі та завдання. Розкривається специфіка організації виробничого навчання на прикладі навчального процесу підготовки бакалаврів напрямку 6.010104 «Професійна освіта» (Технологія виробів легкої промисловості) Кримського інженерно-педагогічного університету. Доведено, що від якості практичної підготовки в значній мірі залежить рівень сформованості предметно-практичних компетенцій в умовах виробничого навчання майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю.

Ключові слова: професійне навчання, виробниче навчання, інженер-педагог швейного профілю, предметно-практичні компетенції, вміння та навички.

INDUSTRIAL TRAINING AS THE BASIS OF PREPARATION OF FUTURE ENGINEERS-TEACHERS SPESIALIZING IN SEWING

Summary. *The article is based on the conducted analysis of the scientific literature connected to author's definition of «industrial training» and installed its place in the educational process. The role of theoretical and practical preparation in vocational education is provided. The the structure of industrial training in the preparation of future engineers-teachers specializing in sewing and its main goals and objectives are identified. The organization of industrial training on the example of the learning process of bachelors of the direction 6.010104 «Professional Education» (Technology products of light industry) Crimean Engineering and Pedagogical University is specified.*

The study shows that the quality of the practical training is largely dependent on the level of development of subject-practical competencies in terms of industrial training of future engineers and educators. Based on the foregoing, the importance of passing the job training, contributing to the solution of educational problems, the formation of competence, cognitive and creative abilities of pupils in the course of practical training should be noted.

Key words: *vocational training, industrial training, engineer-teachers specializing in sewing, material and practical competence and skills.*

Постановка проблемы. Глобальные изменения в системе высшего профессионального образования выдвигают особые требования к профессионально-практической подготовке высококвалифицированных специалистов, обладающих компетенциями, обусловленными государственными стандартами образования, предполагающими содержание практических методик обучения и их обеспечение на основе компетентного подхода.

Практическая подготовка и пригодность будущего специалиста к профессиональной деятельности напрямую зависит от процесса формирования целостной системы профессионально необходимых качеств, которыми должна обладать личность по окончании высшего учебного заведения, в частности необходимо развитие его практических умений, навыков, способов мышления, что непосредственно связано с формированием практических компетенций будущего инженера-педагога.

Следовательно, умения и навыки, которые способствуют формированию компетенций у студентов в процессе развития профессионально-практической деятельности, требуют обязательного подкрепления опытом, который приобретает непосредственно в процессе производственного обучения.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопрос сопоставления обучения в области теории и практики считался во все времена актуальным. Анализ работ украинских и российских авторов (С. Батышева, В. Жигирь, Э. Зеера, А. Кирсанова, Е. Коваленко, Г. Кругликова, В. Скакуна, Ж. Смирновой, Л. Тархан, Л. Усеиновой, Е. Чернеги, Э. Шариповой и др.) по вопросу профессионально-практической подготовки будущих специалистов определил необходимость

досконального изучения значимости производственного обучения в подготовке будущих инженеров-педагогов.

Целью статьи является определение роли производственного обучения в подготовке будущих инженеров-педагогов швейного профиля.

Изложение основного материала. Профессиональная подготовка будущего инженера-педагога швейного профиля обуславливается взаимосвязью социально-экономических, научно-технических, личностно-деятельностных, психолого-педагогических факторов. Значительное место при подготовке будущих инженеров-педагогов швейного профиля занимает дисциплина «Производственное обучение». Она играет существенную роль в профессионально-практической деятельности, где теоретические знания (общегуманитарные, общепрофессиональные и специальные) применяются в учебно-производственном процессе и практической деятельности. Поэтому в контексте нашего исследования возникает необходимость анализа характеристики производственного обучения как одной из базовых дисциплин подготовки инженера-педагога швейного профиля.

Организация производственного обучения в высшем учебном заведении напрямую зависит от соответствующего требованиям квалификационной характеристики плана занятия, его целей; четкого представления обучаемыми о видах выполняемых ими работ и их предназначении; наличия необходимого исправного оборудования, вспомогательных инструментов и используемых материалов; постоянного контроля преподавателя (мастера) за работой каждого студента; соблюдения всех условий безопасной работы, связи с предметами производственного обучения, постоянного совершенствования приемов и

методов производственного обучения, которые обеспечивают наибольшую активизацию умственной и познавательной деятельности обучающихся.

Исследуя производственное обучение будущих инженеров-педагогов в современной профессиональной педагогике, ученые дают ему следующие определения. Как считает Л. Тархан, «производственное обучение – это профессионально-практическая подготовка обучающихся к определенному виду производительного труда по профессии и обязательная составная часть содержания профессионального обучения. При этом производственное обучение – это планомерно организованный процесс совместной деятельности преподавателя-мастера и студентов, направленный на овладение обучающимися профессиональными знаниями, умениями и навыками, сопутствующими современному уровню техники и технологии производства, высокому уровню компетентности по избранной профессии» [1, с. 297–298].

Рассматривая производственное обучение, В. Скакун определяет его как «обязательную составную содержания профессионального образования, практическую профессиональную подготовку учеников к определенному виду деятельности по профессии или специальности соответственно требованиям государственного стандарта профессионального образования, как самостоятельную часть учебного процесса» и отмечает, что «...для процесса производственного обучения приоритетным является формирование профессиональных умений и навыков у обучающихся перед формированием профессиональных знаний» [2, с. 5].

Мы полностью поддерживаем точку зрения Л. Усеиновой [3] и Э. Шариповой [4], что важное место в обучении будущих инженеров-педагогов занимает производственное обучение, в процессе которого создается система профессиональных умений, навыков, овладение профессиональным опытом, профессиональным мастерством. Производственное обучение авторы относят к дисциплинам профильной направленности, интегрированность которых формирует профессионально-практическую компетентность студентов и развивает первоначальные умения и навыки, что еще раз доказывает важность производственного обучения в вузе.

На основе проведенного анализа дефиниций понятия *производственное обучение* мы пришли к выводу, что *это планомерно организованный процесс совместной деятельности преподавателя-мастера, направленный на овладение обучающимися на основе полученных теоретических знаний практическими умениями и профес-*

сиональными навыками, соответствующими современному уровню развития промышленного производства, на формирование у них профессионально важных и социально значимых компетенций в процессе профессионально-практической деятельности.

Теоретический анализ понятия «производственное обучение» показывает, что его структура обусловлена объективными требованиями производства к квалификации подготавливаемых специалистов, уровню их эстетического и культурного развития, воспитанию нравственности, социальных, личностных качеств выпускников. Содержание производственного обучения соответствует научно-практической последовательности формирования у студентов практической системы умений и навыков, способов профессиональной деятельности, личностных качеств квалифицированного специалиста.

С точки зрения Г. Кругликова, первоочередной задачей производственного обучения при подготовке студентов к непосредственному осуществлению определенных трудовых процессов является обучение использованию знания на практике, формированию профессиональных навыков и умений [5, с. 9].

Более полное освещение вопроса в рамках проведенного исследования в контексте профессионального образования мы наблюдаем в авторской концепции обновления обучения будущих инженеров-педагогов в высшем учебном заведении на основе компетентностно-деятельностного подхода у Л. Тархан [1]. Она считает, что теория является одним из немаловажных компонентов профессионального обучения, но наряду с ней практическая подготовка занимает главенствующую позицию. Рассматривая производственное обучение как фактор формирования профессионально-практической компетентности студентов, ученая аргументирует позицию развития профессиональных умений и навыков обучающихся перед формированием профессиональных знаний и обосновывает применение производительного труда в процессе обучения как основного средства производственного обучения, без которого обучение студентов невозможно. Также ею отмечена тесная взаимосвязь теории и практики в процессе изучения специальных предметов и производственного обучения и обращено особое внимание на материально-техническое оснащение процесса производственного обучения, где специфическими средствами наряду с дидактическими средствами, являются оборудование, инструменты, контрольно-измерительные средства, приспособления, средства связи и коммуникаций, технико-технологическая документация [1, с. 296].

Исследуя проблему формирования предметно-практических компетенций на примере будущих инженеров-педагогов швейного профиля Крымского инженерно-педагогического университета (КИПУ), мы пришли к выводу, что ведущее место в учебном процессе при их подготовке занимает производственное обучение, так как является базой для специальных дисциплин, изучаемых на 3 и 4 курсах университета (материаловедение швейного производства, технология швейных изделий, конструирование одежды и др.). Учебным планом при подготовке бакалавров направления 6.010104 «Профессиональное образование» (Технология изделий легкой промышленности) дисциплина «Производственное обучение» включена в цикл профессиональной и практической подготовки специалиста и отнесена к нормативным дисциплинам. Изучение производственного обучения предусмотрено на протяжении I–IV семестров с первого по второй курс.

Главной целью производственного обучения при подготовке будущих инженеров-педагогов швейного профиля является формирование практических основ специальности, получение рабочей квалификации по профилю подготовки, т. е. освоение способов и приемов выполнения конструкторско-технологических операций изготовления швейных изделий [1, с. 297].

Задачей курса является ознакомление с видом работ при изготовлении одежды, терминологией, с организацией рабочего места, методами обработки отдельных деталей, узлов и изделия в целом. Для производственного обучения как части учебного процесса в целом характерны все его общие закономерности. Специфика производственного обучения в вузе заключается прежде всего в том, что учебный процесс осуществляется в ходе производственного труда студентов. Это определяет содержание учебного процесса, учебной деятельности студентов, обучающей деятельности преподавателя, средств обучения, то есть всех его основных компонентов.

В процессе производственного обучения студенты впервые знакомятся с ассортиментом и свойствами современных материалов швейного производства, промышленным швейным оборудованием, с различными стилями, направлениями, тенденциями развития моды, учатся приемам изготовления швейных изделий, развивают индивидуальные творческие способности. Овладение студентами знаниями и умениями во время производственного обучения необходимо рассматривать как процесс изготовления швейных изделий, который заключается в надлежащем подборе основных, подкладочных и прокладоч-

ных материалов, выборе оптимального швейного и утюжильного оборудования и выборе соответствующих методов обработки.

Программа производственного обучения для студентов направления подготовки «Профессиональное образование» (Технология изделий легкой промышленности) строится на основе операционно-комплексной системы. Программой предусмотрено первоначально изучение элементарных операций, в дальнейшем – объединение в простой комплекс с последующим усложнением комплексной работы. Так, например, обучение начинается с ручных, машинных и влажно-тепловых операций (элементарные), затем ручные операции объединяются с машинными, машинные с влажно-тепловыми и т. д. (простой комплекс). В дальнейшем предусмотрено изготовление деталей и узлов швейных изделий (обработка клапанов, хлястиков, накладных и прорезных карманов, рукавов и т. д.), а затем полностью швейных изделий (юбка, брюки, блузка, платье, сложные комплексные работы).

Учебная программа составлена на основании учебных планов, согласно квалификационной характеристике, с учетом длительности и перечня учебно-производственных работ, и состоит из двух периодов – подготовительного и периода овладения специальностью. Перечень работ составляется преподавателем и мастером производственного обучения под руководством ведущего технолога кафедры на основании базовой программы и утверждается заведующим кафедрой. При составлении перечня работ учитываются требования по использованию современного оборудования и современных технологий. Задания к практическим работам подбираются с учетом перехода от простого к сложному и степени их трудности, точности, объема, видов тканей, фасонов. Их перечень должен соответствовать учебным целям и задачам каждой темы.

Подготовительный период включает в себя задачи овладения приемами, операциями и комплексными работами, знаниями, навыками и умениями, которые затем можно привнести в период овладения специальностью. Знания, умения и навыки, полученные при прохождении производственного обучения, должны быть такими, чтобы их можно было применить в разнообразных условиях производственной деятельности по специальности, в частности при прохождении технологической, производственной и преддипломной практик.

Вследствие вышеизложенного возникает необходимость тесной координации педагогических принципов рационального подбора работ с реальными возможностями учебного заведения. К подбору учебно-производственных работ

предъявляются учебно-технические и учебно-технологические требования. Учебно-технические требования – это характеристика учебно-производственных работ с точки зрения требования к их материалу, конфигурации, размеру и т. д. Учебно-технологические требования отражают включаемые приемы и операции, точность, качество обработки взаиморасположенных деталей изделия, соответствие нормативным параметрам. Планирование производственного обучения тесно связано с нормированием учебно-производственных работ. Нормирование учебных работ способствует формированию у обучаемых ответственного отношения к выполняемой работе, производственной дисциплине, так как перед ними ставятся конкретные задачи по выполнению учебно-производственных заданий в определенные сроки [6].

Так, при разработке практических занятий для студентов швейного профиля учитывается соответствие содержания и уровня сложности профессиональной деятельности специалиста, что предусматривает формирование профессиональных умений, навыков, приведенных в квалификационной характеристике. В ходе практических занятий студенты должны овладеть интеллектуальными умениями – аналитическими, проектировочными, конструктивными; сформировать умения использования швейного оборудования, инструментов и приспособлений; научиться работать с нормативно-технической документацией (инструкционными и операционными картами), справочниками, выполнять задания с их использованием и т. д.

Вышеизложенные подходы подчеркивают необходимость и значимость производственного обучения при подготовке будущих инженеров-педагогов согласно квалификационной характеристике, что подтверждается возможностью умело осуществлять набор действий, определенных учебной программой, в условиях, приближенных к производству. Кроме того, в процессе прохождения производственного обучения необходимо создавать условия и для эстетического воспитания будущих специалистов – формировать восприятие красоты самого труда, воспитывать художественный вкус, умение создавать красивые изделия [5, с. 18]. Не следует забывать и о формировании в процессе обучения таких необходимых качеств, как воспитание производственной и технологической дисциплины, привитие бережного отношения к оборудованию и инструментам, умение применять на практике полученные теоретические знания, формирование глубоких и прочных знаний об основах техники и технологии производства, организации труда – в объеме, необходимом для

овладения профессией.

Цель и содержание производственного обучения, обозначенные нами ранее, как правило, задаются студенту преподавателем. При этом очень важно, чтобы цель учебной деятельности, задаваемая преподавателем, была принята студентом, стала и его целью, приобрела для него личностный смысл. Только в этом случае цель обучения трансформируется в мотивы учебной деятельности, выражающие его внутренние побуждения, потребность и интересы. Деятельность обучаемых определяется ее мотивами и включает практическую, предметную и интеллектуальную стороны учения.

Студент в процессе обучения слушает преподавателя-мастера, отвечает на его вопросы, настраивает оборудование, при этом преподаватель наблюдает за работой студента, контролирует изготовление детали (узла) и т. д. – все это составляет предметные действия учения. Каждая изучаемая трудовая операция, способ выполнения работы выдвигает перед обучающимся множество учебно-производственных задач и определяет множество предметных действий, требующих оперирования приобретенным опытом (знаниями и способами деятельности). Вместе с тем в процессе выполнения предметных действий происходит также и практическая деятельность как таковая, т. е. происходит не только «делание», но совершается процесс познания, накопления опыта, становление профессионального мастерства у обучаемых. Интеллектуальная сторона учебной деятельности обучающегося в процессе его производственного обучения включает восприятие и осмысление инструктивных указаний преподавателя-мастера, обдумывание и планирование предстоящей работы, способов контроля и самоконтроля, мысленный поиск наиболее рациональных способов выполнения работы, их проверку и т. п., что происходит благодаря реальной предметной деятельности, которая их вызывает и формирует. Они протекают не стихийно, не сами по себе, а являются результатом действий обучающегося в условиях выполнения учебно-производственных задач.

Таким образом, предметный и практический план учения в условиях производства сообщаются между собой, находятся в тесном диалектическом единстве, подразумевающим развитие умений и навыков, закрепление, расширение, конкретизацию ранее приобретенных знаний, в дальнейшем влияющих на формирование предметно-практических компетенций [7].

Выводы. На основании проведенного анализа необходимо отметить, что производственное обучение в вузе способствует решению обучающихся задач, а знания о предмете и практиче-

ские умения и навыки, которые соответствуют целям и задачам обучения, а также развитие мотивационной сферы, способствующей проявлению активности и инициативы в процессе обучения, являются основными компонентами формирования предметно-практических компетенций. Также производственное обучение дает максимальную возможность воспроизведения в учебных условиях практически всех необходимых технологических процессов производства, что в свою очередь играет существенную роль при получении профессиональной квалификации будущими специалистами.

В дальнейшем предполагается провести исследование выбора методов обучения, способствующих развитию предметно-практических компетенций в условиях производственного обучения у будущих инженеров-педагогов швейного профиля.

ЛИТЕРАТУРА

1. Тархан Л. З. Дидактическая компетентность инженера-педагога: теоретические и методические аспекты : [монография] / Л. З. Тархан. – Симферополь :

КРП «Издательство «Крымучпедгиз», 2008. – 424 с.

2. Скакун В. А. Педагогические технологии производственного обучения / В. А. Скакун. – М. : Издательский центр НОУ ИСОМ, 2003. – 54 с.
3. Усеинова Л. Ю. Формирование профессионально-практической компетентности будущих инженеров-педагогов в условиях производственной практики : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Л. Ю. Усеинова, 2010. – 288 с.
4. Шарипова Э. Р. Формирование профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов швейного профиля в процессе педагогической практики : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Э. Р. Шарипова, 2012. – 276 с.
5. Кругликов Г. И. Методика профессионального обучения с практикумом : учебное пособие для студ. высш. уч. заведений / Г. И. Кругликов. – [2-е изд.]. – М. : Академия, 2007. – 228 с.
6. Разработка урока производственного обучения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.webkursovnik.ru/kartgotrab.asp?id=-19697>.
7. Лекции по методике производственного обучения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gendocs.ru/v6845/cc=16>.

УДК 378.091.313

Менасанова С. Э.

ФОРМИРОВАНИЕ ТЕХНИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ МЕХАНИКИ

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы формирования технического мышления у студентов инженерно-технологического факультета в процессе изучения теоретической механики. В работе представлен обзор литературы, посвященной особенностям психологии творческой деятельности, исследованию структуры технического мышления, даны определения понятий «техническое мышление», «формирование технического мышления». Проанализированы факторы, влияющие на процесс формирования творческих способностей, связь процесса формирования технического мышления с повышением эффективности средств и методов обучения. Также в статье рассматриваются основные формы организации учебного процесса, влияющие на формирование технического мышления.

Ключевые слова: совершенствование, теоретическая механика, творческая деятельность, абстрактное мышление, техническое мышление, формирование технического мышления, дидактическое обеспечение.

Менасанова С. Е.

ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕОРЕТИЧНОЇ МЕХАНІКИ

Анотація. У статті розглядаються проблеми формування технічного мислення у студентів інженерно-технологічного факультету в процесі вивчення теоретичної механіки. У роботі представлено огляд літератури, присвяченої особливостям психології творчої діяльності, дослідженню структури технічного мислення, наведені визначення понять «технічне мислення», «формування технічного мислення». Проаналізовано фактори, що впливають на процес формування творчих здібностей, зв'язок процесу формування технічного мислення з підвищенням ефективності засобів і методів навчання. Також у статті розглядаються основні форми організації навчального процесу, що впливають на формування технічного мислення.

Ключові слова: вдосконалення, теоретична механіка, творча діяльність, абстрактне мислення,

FORMATION OF TECHNICAL THINKING OF STUDENTS WHILE STUDYING THEORETICAL MECHANICS

Summary. In the present paper we consider the problem of forming the technical thinking of the Engineering and Technology Faculty students in process of studying theoretical mechanics. The increasing importance of issue under consideration is argued by the evidence of linkage between the ongoing process of intensified development and sophistication of applied technical sciences and the increasing standards of engineering education. This implies the need in identification of the effective pedagogical conditions of technical thinking formation. We emphasize that the theoretical mechanics is a basis for many other related disciplines, therefore formation of the technical thinking on the early stages of the engineering education program is crucial.

This paper includes an overview of the studies in the creative activities psychology, the structure of technical thinking, and definitions of such notions as «technical thinking» and «formation of technical thinking». In this paper we also analyze the factors, which affect formation of students' creative abilities, as well as relation between the technical thinking formation and efficiency of the teaching means and methods. The principal options of the teaching process forms, which impact the formation of technical thinking, are discussed. The possible improvements of the forms of teaching process, which affect the formation of technical thinking, are identified. The conclusion is made that strong didactic support is extremely important for progressive forming of students' technical thinking abilities, and that this support should be complemented by the cross-disciplinary linkages.

Key words: improvement, theoretical mechanics, creativity, abstract thinking, technical thinking, the formation of technical thinking, didactic support.

Постановка проблемы. Все возрастающая техническая сложность средств производства предъявляет высокие требования к профессиональным интеллектуальным качествам будущего инженера-педагога и его творческим способностям. Техническое мышление является профессионально важным видом мышления инженера наряду с логическим, экономическим, экологическим, стратегическим мышлением. Сформированность этого вида мышления и успешность выпускника инженерно-технологического факультета в будущей профессиональной деятельности во многом определяется качеством образовательного процесса на этапе профессиональной подготовки в вузе.

Анализ последних исследований. Общетеchnические дисциплины (теоретическая механика, теплотехника, электромеханика и т. д.) характеризуются высокой степенью абстракции учебного материала. И. Калошина в работе, посвященной особенностям психологии творческой деятельности, относит материал общетеchnических дисциплин (принципы действия технических устройств, формулы) к наиболее трудно усваиваемому на учебных занятиях [1, с. 52]. По ее мнению решение технических задач носит творческий характер и требует формирования определенных навыков. В процессе обучения у студентов должны быть развиты интегративные качества мышления, умение оперировать междисциплинарными категориями.

Известный психолог П. Гальперин указывает

ет, что усвоение понятий является одним из важных и главных этапов в процессе обучения на всех уровнях. Для эффективного усвоения различных понятий этот процесс должен контролироваться, управляться. Необходимо подобрать систему условий, которая обеспечит их формирование с заданными качествами. Эта система условий и составляет то, что называется теорией поэтапного формирования умственных действий [2, с. 157]. Эта теория рассматривает учение как систему определенных видов деятельности, выполнение которых приводит студента к новым знаниям и умениям. Усвоение новых знаний может происходить не только в учебном процессе, но и в других видах деятельности: игре, труде. Особенность учебной деятельности состоит в том, что она специально организована для приобретения социального опыта, в этом состоит ее цель.

Исследование технического мышления привлекало к себе внимание многих педагогов и психологов (Т. Кудрявцева, Г. Альтшуллера и др.). В монографии Т. В. Кудрявцева «Психология технического мышления» была исследована структура технического мышления. Автором было установлено, что структура технического мышления состоит из трех компонентов: понятийного, образного, практического – «...технический интеллект – «сплав» мысли и действия в их взаимосвязях и взаимопереходах» [3, с. 125]. Все компоненты тесно взаимосвязаны между собой, несформированность какого-либо

компонента будет сказываться на успешности решения технических задач.

Одним из компонентов эффективного формирования технического мышления являются различные формы организации обучения.

Цель статьи заключается в модернизации различных форм организации обучения, способствующих формированию технического мышления при изучении студентами инженерно-технологического факультета дисциплины «Теоретическая механика».

Изложение основного материала. Формирование знаний об окружающем мире начинается с первых дней жизни человека и продолжается на протяжении всей его сознательной жизни. При этом часть знаний может быть получена на основе чувственных восприятий, но высшей ступенью человеческого познания является мышление. Основы научного мышления закладываются еще в школе при изучении дисциплин естественнонаучного цикла (физика, химия, черчение и т. д.)

Теоретическая механика относится к разряду естественных наук и является научной базой многих отраслей техники. На базе теоретической механики студентами инженерных специальностей изучаются такие дисциплины, как сопротивление материалов, теория механизмов и машин, детали машин, гидродинамика и т. д. Поэтому очень важную роль на начальном этапе изучения инженерных дисциплин приобретает формирование у студентов технического мышления.

Изучив предлагаемые в научной литературе определения технического мышления Р. Богозова, И. Гозмана, П. Энгельмейера, остановимся на следующем: под техническим мышлением понимается комплекс интеллектуальных процессов и их результатов, которые обеспечивают решение задач профессионально-технической деятельности (конструкторских, технологических, возникающих при обслуживании и ремонте оборудования и т. д.).

Под формированием технического мышления будем понимать комплекс мероприятий, направленный на развитие умений видеть технический объект и показать характер его динамики, оперировать динамическими представлениями, переходить от образа к понятию и наоборот.

Процесс формирования технического мышления должен происходить не как переработка представляемого теоретического материала, а в виде осуществления совместной деятельности и общения между преподавателем и студентом. Кроме того, необходимо приблизить процесс обучения к реалиям будущей профессиональной

деятельности.

Анализ практического опыта ученых-педагогов показывает, что процесс формирования технического мышления у будущих инженеров-педагогов требует пересмотра организационных форм обучения. Рассмотрим некоторые примеры совершенствования лекционных и практических занятий, а также самостоятельной работы студентов при изучении дисциплины «Теоретическая механика».

1. *Совершенствование лекционных занятий:* разработка проблемных вариантов изложения материала, наполнение теоретического материала образами различных видов, демонстрация студентам действий с образами.

Наиболее общим методом изучения всех явлений природы и общества является диалектический метод, который, признавая опыт источником наших знаний, придает большое значение абстрактному мышлению.

Отвлекаясь при изучении механических движений материальных тел от всего частного, менее существенного, второстепенного и рассматривая только те свойства, которые в данный момент являются определяющими, мы приходим к различным моделям материальных тел. Например, если отсутствуют различия в движениях отдельных точек материального тела или в данной конкретной задаче это различие пренебрежительно мало, то размерами этого тела можно пренебречь, рассматривая его как материальную точку.

Другим примером абстрагирования от реальных тел является понятие абсолютно твердого тела. Под ним понимается тело, которое сохраняет свою форму неизменной, независимо от действия других тел. К абстракции мы прибегаем, когда говорим о замкнутых механических системах, абсолютно упругом ударе, гладких поверхностях, идеальных блоках, изолированной материальной точке и т. д.

Принимая те или иные предположения, следует обращать внимание студентов на пределы их применимости. Это происходит тогда, когда условия решаемой задачи уже не удовлетворяют сделанным предположениям и неучитываемые свойства становятся существенными. При изучении различных вопросов следует обращать внимание студентов на те предположения, которые принимаются при их рассмотрении. Например, при изложении темы «Относительное движение материальной точки» важно показать степень неинерциальности системы отсчета, связанной с Землей, а также в каких случаях эта неинерциальность несущественна и ею можно пренебречь, а когда должна приниматься во внимание.

С другой стороны, наряду с абстрактным, важную роль играет предметное мышление, когда тот или иной закон рассматривается применительно к конкретному явлению, механизму или конструкции. Будущему инженеру важно представлять, каким образом полученные знания можно применить при рассмотрении задач, возникающих на практике в реальной жизни.

Важной составляющей совершенствования лекционных занятий является применение демонстраций во время занятий с использованием как мультимедийных средств, так и экспериментальных установок. Демонстрационные опыты формируют накопленные ранее предварительные представления, расширяют кругозор студентов.

2. Совершенствование практических занятий: разработка системы усложняющихся задач, обеспечивающих формирование умственных действий технического мышления в соответствии с его качествами (оперативность, уровень творчества и рефлексивность).

При изучении курса теоретической механики наибольшие затруднения для студентов связаны обычно с решением задач. Именно эта практическая часть курса в наибольшей степени способствует развитию инженерного мышления, приобретению необходимых навыков расчета элементов конструкций (усилия в стержнях фермы, динамические нагрузки в звеньях механизма и т. д.).

План практических занятий предполагает поэтапное усложнение рассматриваемых задач, переход от «простого» к «сложному».

На практических занятиях по теоретической механике рекомендуется проводить решение задач в общем виде, затем анализировать полученное решение, проверяя его логичность, и только после этого приступить непосредственно к расчетам. Целесообразно также подбирать для решения такие задачи, условия которых связаны с тем или иным реальным механизмом или инженерным решением.

Так при решении задач на равновесие пространственной системы сил для студентов профиля «Транспорт» можно рассмотреть задачи на равновесие коленчатых валов под действием сил (например, задачи № 279, 280, 284 [4]), тогда как для профиля «Сварочное производство» целесообразно рекомендовать задачи на равновесие плоских и пространственных ферм. Это оправдано тем, что первым из них в дальнейшей практической деятельности придется столкнуться с устройством автомобиля, а вторым – с расчетом на прочность сварных стержневых конструкций.

В разделе кинематики твердого тела, определяя ускорения точек вращающегося тела, можно предложить для решения задачи № 479,

480 [4], условия которых содержат интересные инженерные решения, которые могут стимулировать творческую активность студентов.

В разделе «Динамика», изучая, например, применение метода кинетостатики, важно сформировать правильное представление о силах инерции Даламбера. На практических занятиях предлагается акцентировать внимание на задачах на вычисление динамических реакций на ось вращающегося тела, например, № 13, 16 [5], следует обратить внимание студентов на то, от чего зависят эти реакции, обсудить пути их уменьшения, дать понятие о динамическом уравнивании масс как одной из важных технических задач.

3. Совершенствование самостоятельной работы студентов: разработка системы заданий для самостоятельного изучения фрагментов теоретического материала с опорой на структурно-логическую схему или с заданием составить эту схему, разработка системы практических заданий для домашних работ, разработка системы преемственных расчетно-графических работ в рамках целостной подготовки специалиста.

Самостоятельная работа формирует у студента на каждом этапе его движения от незнания к знанию необходимый объем и уровень знаний, навыков и умений для решения определенного класса познавательных задач, вырабатывает психологическую установку на самостоятельное систематическое пополнение своих знаний, вырабатывает умение ориентироваться в потоке научной информации. Именно правильно спланированная и контролируемая аудиторная и внеаудиторная самостоятельная работа превращает полученные знания в устойчивые умения и навыки.

Самостоятельная работа реализуется непосредственно в процессе аудиторных занятий на лекциях и практических занятиях; а также в контакте с преподавателем вне рамок расписания – на консультациях по учебным вопросам, при выполнении индивидуальных заданий.

При изучении теоретической механики самостоятельная работа студентов предполагает комплекс постепенно усложняющихся домашних заданий, которые логически связаны друг с другом. Программой курса предусмотрено выполнение расчетно-графических работ и дальнейшая их защита, что способствуют совместной плодотворной деятельности студента и преподавателя.

Выводы. Совершенствование организационных форм обучения в процессе подготовки будущих инженеров-педагогов с использованием необходимых методов, приемов и средств обучения существенно повышает эффективность

формирования технического мышления студентов и направлено на обогащение их профессиональных знаний и умений.

ЛИТЕРАТУРА

1. Калошина И. П. Психология творческой деятельности : учебное пособие для вузов / И. П. Калошина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 431 с.
2. Гальперин П. Я. Лекции по психологии : учебное пособие для студ. вузов / П. Я. Гальперин. – М. : Кн. дом «Университет» ; Высшая школа, 2002. – 400 с.
3. Кудрявцев Т. В. Психология технического мыш-

ления: Процесс и способы решения технических задач / Т. В. Кудрявцев. – М. : Педагогика, 1975. – 303 с.

4. Сборник задач по теоретической механике : учебное пособие для втузов / [Н. А. Бражниченко, В. Л. Кан, Б. Л. Минцберг и др.]. – [Изд. 3-е, перераб. и доп.]. – М. : Высшая школа, 1974. – 520 с.
5. Теоретична механіка : збірник задач / [О. С. Апостолок, В. М. Воробйов, Д. І. Ільчишина та ін.] ; за ред. М. А. Павловського. – К. : Техніка, 2007. – 400 с.

УДК 331.361:356.13

Мовчан Д. О.

РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ВСЕСВІТНЬОЇ МИТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В РАМКАХ ОПЕРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ЗІ ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ

Анотація. У статті розглядається регіональна навчальна мережа Всесвітньої Митної Організації (ВМО) та досліджується її роль у рамках операційної стратегії ВМО зі зміцнення інституційних спроможностей. Автор визначає важливість Регіональних навчальних центрів (РНЦ) ВМО у процесі нарощування потенціалу (інституційних спроможностей) митних адміністрацій. Визначено проблеми та можливості подальшого розвитку в Україні Регіонального навчального центру для європейського регіону ВМО та можливості щодо надання підтримки Секретаріату ВМО у встановленні пріоритетів щодо подальших дій, які необхідно зробити для забезпечення реалізації стратегічних регіональних цілей ВМО та ролей і зобов'язань РНЦ ВМО на регіональному рівні.

Ключові слова: Всесвітня митна організація, регіональна навчальна мережа ВМО, Регіональний навчальний центр, регіональні професійні компетенції, зміцнення інституційних спроможностей.

Мовчан Д. О.

РОЛЬ РЕГИОНАЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ СЕТИ ВСЕМИРНОЙ ТАМОЖЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ В РАМКАХ ОПЕРАЦИОННОЙ СТРАТЕГИИ ПО УПРОЧЕНИЮ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ

Аннотация. В статье рассматривается региональная учебная сеть Всемирной таможенной организации и исследуется ее роль в рамках операционной стратегии ВТамО по упрочению институциональных возможностей. Автор определяет важность Региональных учебных центров (РУЦ) ВТамО в процессе наращивания потенциала (институциональных возможностей) таможенных администраций. Определены проблемы и возможности дальнейшего развития Регионального учебного центра для европейского региона ВТамО и возможности для оказания поддержки Секретариату ВТамО в установлении приоритетов для дальнейших действий, которые необходимо сделать для обеспечения осуществления стратегических региональных целей ВТамО, а также ролей и обязанностей РУЦ ВТамО на региональном уровне.

Ключевые слова: Всемирная таможенная организация, региональная учебная сеть ВТамО, Региональный учебный центр, региональные профессиональные компетенции, упрочение институциональных возможностей.

Movchan D. O.

ROLE OF A REGIONAL TRAINING NETWORK OF THE WORLD CUSTOMS ORGANIZATION IN THE FRAMEWORK OF THE CAPACITY BUILDING OPERATIONAL STRATEGY

Summary. The article deals with the Regional Training Network of the World Customs Organization and investigates its role in the Framework of the Capacity Building Operational Strategy. The author emphasizes the importance of the WCO Regional Training Centers in the processes of Customs Administration's capaci-

ty Building. WCO Regional Training Centers are considered as an important regional mechanism for Capacity Building, whose task is to implement the WCO tools and standards at the regional level. It was found that the WCO Regional Training Network serves regional mechanism for institutional development.

Structural WCO Regional Training Network consists of WCO Regional Training Centres operated by the Regional Office of Institutional Development and cooperate with WCO Secretariat and national schools conducting training and professional development in the field of customs.

Problems and opportunities for further development of the Regional Training Centre for Europe Region of the World Customs Organization and opportunities to support the Secretariat of the World Customs Organization in setting priorities for further action are identified. These priorities must be done to ensure implementation of the strategic regional objectives of the World Customs Organization, as well as roles and duties of the WCO Regional Training Centre on regional level. On the basis of the competence approach defines regional professional competencies.

Key words: *World Customs Organization, WCO Regional Training Network, Regional Training Centre, regional professional competencies, Capacity Building.*

Постановка проблеми. З метою вирішення проблем реформування та модернізації серед своїх членів Всесвітня митна організація (ВМО) у 2006 році створила Директорат зі зміцнення інституційних спроможностей та розробила операційну стратегію, затверджену Радою ВМО. В рамках зазначеної операційної стратегії зі зміцнення інституційних спроможностей митних адміністрацій країн-членів ВМО певна роль відводилася регіональній навчальній мережі ВМО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чим суттєво відрізнялася ситуація того періоду, що в стратегії ВМО було приділено увагу вищезгаданому чиннику? Яку роль мала відігравати регіональна навчальна мережа ВМО у процесах інституційного розвитку? Як на це вплинули світові процеси глобалізації і регіоналізації? У 2006 році ці питання турбували, насамперед, стратегів і тактиків ВМО та митних адміністрацій країн-членів (<http://wcoomd.org>). На сьогодні можна відмітити зростаючу увагу науковців до проблем модернізації митних адміністрацій, механізмів та інструментів, якими послуговуються задля інституційного розвитку [1–9].

Для проведеного дослідження суттєвий інтерес становлять праці, які вивчають проблеми професійної компетентності, підготовки професійного фахівця в умовах вищого навчального закладу (Т. Білоус, О. Василенко, О. Воробйова, А. Гордєєва, Г. Дев'ятова, І. Закір'янова, І. Ізмєстьєва), проблеми неперервної професійної освіти співробітників митних органів (А. Беляєва, О. Конькова, В. Ледньов, М. Махмутов, О. Мельников, А. Крупченко, О. Павленко), досвід упровадження міжнародних професійних стандартів у професійне навчання митників (О. Павленко, О. Трякіна), напрямки розвитку академічного навчання фахівців з митної справи (Д. Віддусан, О. Павленко), інноваційні методи та моделі професійного навчання у галузі митної справи (Л. Дебок, С. Дженнард, А. Поро, О. Павленко).

Колективом українських науковців під кері-

вництвом П. Пашка [10] було розроблено відповідно до Професійних стандартів ВМО [11] освітньо-кваліфікаційну характеристику «магістра» в галузі митної справи. Водночас, міжнародні організації, серед яких ВМО та Європейський Союз, присвятили низку досліджень розробці компетенцій митників у руслі пошуку ефективних механізмів та інструментів інституційного розвитку митних адміністрацій. Проте ще не було проведено в достатньому обсязі теоретичного аналізу нових механізмів та інструментів ВМО щодо послуговування ними з метою модернізації митних служб європейського регіону ВМО.

Метою статті є визначення ролі регіональної навчальної мережі Всесвітньої митної організації в рамках операційної стратегії зі зміцнення інституційних спроможностей митних адміністрацій. Мова йде про визначення проблем та можливостей для подальшого розвитку в Україні Регіонального навчального центру для європейського регіону ВМО (РНЦ ВМО / Україна) та надання підтримки Секретаріату ВМО у встановленні пріоритетів щодо подальших дій, які необхідно зробити для забезпечення реалізації стратегічних регіональних цілей ВМО та ролей і зобов'язань РНЦ ВМО.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх майже 15 років ВМО розширювала свою присутність в регіонах. Значна різниця у розвитку регіонів ВМО (6 регіонів, на які ВМО розподілила світову мапу) визначила також і різницю у визначенні їхніх потреб та цілей, що цілком закономірно потребувало застосування регіонального підходу до впровадження всіх програм ВМО. За допомогою розвитку Мережі регіонального навчання, підтриманої створенням Регіональних центрів інституційного розвитку, тобто модернізації, метою стратегії ВМО щодо регіоналізації тренінгів є доведення навчання ближче до кінцевого споживача (митника, економічного оператора) шляхом розвитку регіональних професійних компетенцій та мережі змішаного нав-

чання.

Під *регіональними* професійними компетенціями ми розуміємо професійні компетенції, що необхідні фахівцям у тих чи інших регіонах світу відповідно до рівня розвитку регіону. Наприклад, у митних адміністраціях розвинених країн старої Європи та Сполучених Штатів Америки вимоги до компетенцій як митників, так і фахівців у сфері зовнішньоекономічної діяльності будуть значно відрізнятися від вимог до тих же фахівців у країнах Південної Америки. Це залежить від рівня розвитку країни та її товарообігу, рівня розвиненості митних процедур і процесів.

Відповідно до стратегії, РНЦ мають 4 ролі:

- розвиток відповідного навчання для кожного регіону;
- забезпечення бази даних експертів-тренерів (викладачів);
- забезпечення спеціалізованого навчання на регіональному рівні;
- розвиток та підтримка програми змішаного навчання ВМО.

Створення РНЦ в регіоні ВМО – це політичне рішення, прийняте адміністрацією країни-учасниці на регіональному рівні, яке підтримує Секретаріат ВМО, надаючи стандарти та інструменти. Приймаюча адміністрація надає навчальну структуру, а також організаційні та педагогічні ресурси для ефективної імплементації стандартів та інструментів ВМО таким чином, щоб вона могла функціонувати відповідно до наданого їй статусу та регіональних цілей ВМО. Отже, РНЦ ВМО розглядається як важливий регіональний механізм інституційного розвитку, завдання якого полягає в імплементації інструментів і стандартів ВМО на регіональному рівні.

У ході дослідження виявлено, що після прийняття політичного рішення, ухваленого головами митних служб країн регіону, підписується Меморандум про взаєморозуміння між Секретаріатом ВМО та адміністрацією країни-учасниці щодо створення РНЦ ВМО. Цей документ встановлює мінімальний набір необхідних умов та зобов'язань сторін: РНЦ повинен забезпечувати успішне проведення навчання під егідою ВМО та імплементувати відповідні інструменти (стандарти, кращі практики, рекомендації тощо).

РНЦ ВМО – це тренінгова структура, яка приймає заходи ВМО та надає всі необхідні засоби, такі як: персонал, навчальні аудиторії, комп'ютерні класи, бібліотека, та організовує поселення, щоб забезпечити логістичну організацію тренінгової діяльності ВМО.

Відповідно до стратегії РНЦ ключовим аспектом обов'язків РНЦ є поєднання практичної організації тренінгового плану Регіонального офі-

су з інституційного розвитку та розповсюдження навчальних інструментів та стандартів ВМО відповідно до специфічних регіональних потреб.

Відповідно до умов, визначених в операційній стратегії інституційного розвитку ВМО (Doc. HH0031E1), кожен РНЦ повинен визначити та надіслати як до Регіонального центру модернізації, за яким він закріплений, так і до Секретаріату ВМО: його візію та місію; його стратегічний план, який охоплює заплановані дії на наступні три роки; бюджет РНЦ (www.wcoomd.org). Керівництво РНЦ має забезпечувати відповідність його потенційних можливостей вимогам та цілям ВМО.

Важлива також увага до розбудови потенціалу РНЦ з метою постійної відповідності викликам, які постають перед стратегією інституційного розвитку.

Завдання РНЦ полягає, насамперед, в імплементації програм ВМО з навчання та підвищення кваліфікації, таких як Partnership in Customs Research and Development (PICARD). Зважаючи на те, що РНЦ ВМО в Україні було розбудовано на базі Академії митної служби України, їй необхідно було розробити місію, яка б базувалася на її особливостях та ресурсах, її попередніх академічних досягненнях, специфічному потенціалі розвитку.

З'ясувалось, що супровідна обставина інтеграції стандартів ВМО в національну освітню політику України та розвиток регіональної структури РНЦ надало деякі практичні та специфічні вирішення проблем з інституційного розвитку для всього регіону, зокрема для російськомовних країн. Було вирішено, що метою безпосереднього послуговування програмою електронного навчання ВМО повинно стати, наприклад, досягнення підвищення якості навчальних планів Академії; підготовка до адаптації і завершення роботи, необхідної для кращої відповідності специфічним регіональним навчальним потребам.

Розробка аргументації, яка представляє напрямки розвитку РНЦ, виявилась основним кроком на шляху досягнення деяких глобальних етапів:

- 1) сприяння політичній підтримці структури РНЦ;
- 2) попередження необхідних дій та ресурсів для забезпечення реалізації стратегії інституційного розвитку ВМО та потреб європейського регіону;
- 3) пошук потенційних донорів для підтримки розвитку РНЦ;
- 4) розробка узгодженої схеми розвитку РНЦ та презентація її Регіональному офісу з інституційного розвитку, узгодження додаткових планів дій для РНЦ Європейського регіону.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє констатувати, що регіональна навчальна мережа Всесвітньої митної організації відіграє ключову роль у рамках операційної стратегії зі зміцнення інституційних спроможностей митних адміністрацій, а саме: регіональна навчальна мережа ВМО виступає механізмом регіонального інституційного розвитку. РНЦ ВМО розглядаються у якості важливих регіональних механізмів інституційного розвитку, завданням яких є імплементація інструментів і стандартів ВМО на регіональному рівні.

Структурно регіональна навчальна мережа ВМО складається з Регіональних навчальних центрів ВМО, які підпорядковуються Регіональному офісу з інституційного розвитку та співпрацюють з Секретаріатом ВМО та національними навчальними закладами, що проводять підготовку та підвищення кваліфікації в галузі митної справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Facilitation and security of international trade: innovative mechanisms and instruments / [O. Pavlenko, O. Triakina, E. Garmash, E. Bogdanova, V. Jeifets, I. Babayev, P. A. Cucino, P. Zafeiropoulos] // Customs Scientific Journal. – 2013. – № 1. – P. 15–45 (англ.); С. 102–138 (рус.).
2. Павленко О. О. Концептуальні основи розробки й упровадження міжнародних стандартів, механізмів та інструментів (на прикладі Професійних стандартів Всесвітньої митної організації) / О. О. Павленко // Право та державне управління : збірник наукових праць. – 2012. – № 1(6). – С. 109–114.
3. Pavlenko O. Implementation of the international standards: conceptual approach / O. Pavlenko // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – 2013. – № 1. – С. 131–147.
4. Павленко О. О. Механізми та інструменти інституційного розвитку митних адміністрацій / О. О. Павленко // Науково-методичний семінар «Впровадження міжнародних стандартів шляхом використання платформи електронного навчання ВМО» / Академія митної служби України. – Дніпропетровськ, 2012.
5. Трякіна О. О. Презентація платформи електронного навчання ВМО CLiКC / О. О. Трякіна, Т. С. Єдинок // Науково-методичний семінар «Впровадження міжнародних стандартів шляхом використання платформи електронного навчання ВМО» / Академія митної служби України. – Дніпропетровськ, 2012.
6. Buyonge C. East and Southern Africa benefits from new MBA with Customs specialization / C. Buyonge // WCO News. – 2011. – № 66. – P. 38–39.
7. CLiКC, the Customs Learning and Knowledge Community. 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://clikc.wcoomd.org>.
8. Poro A. European Customs training community benefits from new knowledge sharing tool / A. Poro // WCO News. – 2011. – № 64. – P. 32–33.
9. Widdowson D. Raising the academic standing of the Customs profession / D. Widdowson // WCO News. – 2011. – № 64. – P. 29–30.
10. Рекомендації державної митної служби України до варіативних частин освітньо-професійних програм підготовки магістрів для митної служби / П. В. Пашко, С. В. Гармаш та ін. ; Академія митної служби України. – Дніпропетровськ, 2010.
11. PICARD. Professional Standards / World Customs Organization. – Brussels, 2008. – 46 p.

УДК 378.2

Мустафаєва Л. Ф.

ВЛИЯНИЕ КОНКУРСОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА НА РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА УЧАЩИХСЯ ПТУЗ СТРОИТЕЛЬНОГО ПРОФИЛЯ

Аннотація. В статті определены цели и задачи конкурсов профессионального мастерства среди учащихся профессионально-технических учебных заведений. Рассмотрены подходы к определению содержания программы проведения конкурса. Рассмотрены методологические подходы к проведению внутриучилищного, регионального и Всеукраинского конкурса профессионального мастерства, организация конкурса среди групп учащихся профессионально-технического учебного заведения, требования к проведению регионального и Всеукраинского конкурсов. В статье особое внимание уделяется методике оценивания конкурсных заданий на основе разработанных критериев оценивания как теоретических знаний, так и практических умений и навыков, с учетом требований культуры труда, самостоятельности выбора рациональных, приемов и способов выполнения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональная подготовка, конкурс профессионального мастерства, теоретический тур, практический тур.

Мустафаєва Л. Ф.

ВПЛИВ КОНКУРСІВ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ НА РОЗВИТОК

ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ПТНЗ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. У статті визначено мету і завдання конкурсів, професійної майстерності серед учнів професійно-технічних навчальних закладів. Розглянуто підходи до визначення змісту програми проведення конкурсу. Розглянуто методологічні підходи до проведення внутрішшівчільного, регіонального та Всеукраїнського конкурсу професійної майстерності, організація конкурсу серед груп учнів професійно-технічного навчального закладу, вимоги до проведення регіонального та Всеукраїнського конкурсів. У статті особлива увага приділяється методиці оцінювання конкурсних завдань на основі розроблених критеріїв оцінювання як теоретичних знань, так і практичних умінь і навичок, з урахуванням вимог культури праці, самостійності вибору раціональних, прийомів і способів виконання.

Ключові слова: професійна компетентність, професійна підготовка, конкурс професійної майстерності, теоретичний тур, практичний тур.

Mustafaeva L. F.

INFLUENCE OF PROFESSIONAL SKILLS CONTESTS ON DEVELOPING CREATIVE POTENTIAL OF STUDENTS OF VOCATIONAL SCHOOLS SPECIALIZING IN BUILDING

Summary. This article defines the goals and objectives of the competitions of professional skills among students of technical and vocational schools. The approaches to the determination of the content of the program of the competition are examined. Particular attention is paid to the choice of competitive tasks of theoretical and practical vocational training, which provides for the application of theoretical knowledge on specific technical disciplines and a certain level of qualification. Types of practical and competitive works must comply with the stage of training students. Identification and preparation of the corresponding logistics and didactic software are described. This abstract also considers the methodological approaches of vocational school, regional and All-Ukrainian competition of professional skill. The first stage involves the organization of the competition among groups of students of vocational school. The requirements for regional and Ukrainian competitions, their organization and conduct are offered. The article focuses on the method of evaluating competitive tasks based on evaluation criteria developed as theoretical knowledge and practical skills, to meet the requirements of work culture, autonomy of rational choice, techniques and methods of implementation.

Key words: professional competence, training, professional skills competition, theoretical tour, practical tour.

Постановка проблеми. Професійно-технічне образование находится в процессе динамических изменений, вызванных реформированием экономики и модернизацией образования. Основная задача профессионально-технического образования состоит в том, чтобы подготовить квалифицированных рабочих на основе государственного стандарта профессионально-технического образования, соответствующего потребностям рынка труда, общества и строительного производства.

Ведущая роль в подготовке таких рабочих принадлежит учебно-воспитательному процессу, в ходе которого у учащихся формируются основы профессионального мастерства.

Анализ последних исследований и публикаций. С целью повышения качества профессиональной подготовки, совершенствования развития профессиональной компетентности будущих квалифицированных рабочих проводятся конкурсы профессионального мастерства по конкретной профессии. Всестороннему развитию составляющих профессиональной компетентно-

сти учащихся в процессе теоретического и производственного обучения уделяется большое внимание в трудах С. Батышева, А. Беляевой, Е. Зеера, М. Мыхнюк, В. Скакуна, А. Хуторского, Л. Шевчук, Н. Эргановой, Ю. Якубы и других. Требования к проведению конкурсов профессионального мастерства среди учащихся рассматривались С. Алексеевой, Л. Корницкой, Г. Омельченко, Л. Шевчук и др.

Цель статьи – рассмотреть влияние конкурсов профессионального мастерства на формирование профессиональной компетентности будущих квалифицированных рабочих строительного профиля.

Изложение основного материала. Содержание профессиональной компетентности учащихся профессионально-технических учебных заведений многопланово, а ее структура представляется в виде совокупности различных компонентов. Требования к профессиональной компетентности учащихся определяются функциональными задачами, которые они реализуют в своей профессиональной деятельности. В энцикло-

лопедии педагогического образования прописано, что «компетентность» – это круг вопросов, в которых человек хорошо разбирается» [1, с. 498].

В. Ягупов под профессиональной компетентностью специалиста понимает не только профессиональные знания, умения и навыки, но и профессиональный опыт, который обеспечивает успешную реализацию профессиональной деятельности [2, с. 58]. Поэтому для определения профессиональной компетентности будущих квалифицированных рабочих важную роль играют конкурсы профессионального мастерства. Как известно, конкурс профессионального мастерства – это одна из наиболее действенных форм повышения уровня профессиональной подготовки учащихся. Считается, что конкурс – это процесс определения самого лучшего претендента на победу (конкурсанта), или лучших претендентов на победу (конкурсантов), в соответствии с условиями его проведения. Конкурс (от латинского «concur» – встреча, столкновение) – соревнование с целью выявления наилучшего участника [3, с. 155].

Основными целями подготовки и проведения конкурсов профессионального мастерства среди учащихся ПТУЗ являются повышение качества профессиональной подготовки учащихся, повышение престижа рабочих профессий в современных условиях, выработка у учащихся технического и технологического мышления, умений самостоятельного принятия решения в нестандартных ситуациях, формирования коммуникативных отношений будущего квалифицированного рабочего с работодателями.

К основным задачам проведения конкурсов профессионального мастерства среди учащихся профессионально-технических учебных заведений можно отнести совершенствование профессиональных знаний, умений и навыков; повышение заинтересованности в непрерывном повышении своего профессионального мастерства; усиление мотивации на достижение высоких результатов труда; выявление уровня профессиональной компетентности учащихся.

Общепринято, что руководство подготовкой и проведением конкурса профессионального мастерства осуществляет оргкомитет. С этой целью оргкомитетом определяются цели и задачи конкурса; разрабатывается и утверждается положение о проведении конкурса; составляется программа конкурса с учетом специфических особенностей профессии; инструктивно-технологическая документация; продумывается процедура подведения итогов и награждения победителей.

Практикой доказано, что конкурсы профес-

сионального мастерства среди учащихся профессионально-технических учебных заведений проводятся в три этапа: внутриучилищный; региональный; Всеукраинский. На первом этапе предусматривается проведение конкурсов профессионального мастерства среди учащихся групп ПТУЗ по отдельной профессии. С этой целью необходимо подготовить материально-техническое обеспечение и дидактическое оснащение для выполнения конкурсных работ учащимися каждой группы; разработать критерии оценивания для каждого задания конкурса; ознакомить участников с условиями проведения конкурса, видами конкурсных заданий и критериями оценивания.

В организации и проведении конкурса первого этапа участвуют преподаватели специальных дисциплин, мастера производственного обучения, старший мастер, председатели методических комиссий. Данный конкурс является важным звеном в формировании профессиональной компетентности учащихся, так как способствует не только развитию способностей учащихся, но и формированию умения самостоятельно принимать решения в нестандартных ситуациях.

Следовательно, в результате проведения первого этапа определяется победитель, который направляется для участия во втором этапе конкурса профессионального мастерства.

Второй этап конкурса профессионального мастерства (региональный) предусматривает соревнование среди учащихся отдельных профессионально-технических учебных заведений. Учитывая то, что данный вид конкурса определяет лучшего участника регионального уровня, необходимо больше внимания уделить не только определению уровня подготовленности учащихся по теоретической и профессионально-практической подготовке, но и умению использовать современные строительные материалы, инструменты и приспособления различных фирм. Согласно решению жюри победитель регионального этапа направляется на завершающий этап конкурса профессионального мастерства.

Всеукраинский конкурс профессионального мастерства является третьим завершающим этапом, целью которого являются повышение престижа высококвалифицированного труда работников строительных профессий, пропаганда достижений и передового опыта, содействие в привлечении молодежи для обучения и трудоустройства.

Рассмотрим более детально методику подготовки и проведения данного конкурса. Современное строительство – это качественные мате-

риалы и передовые технологии. Сегодня невозможно проводить любые строительные работы без применения новых технологий, а для их применения необходимы компетентные, высококвалифицированные рабочие. Современные строительные технологии и материалы требуют от квалифицированного рабочего новых знаний и умений. Так как во Всеукраинском конкурсе профессионального мастерства принимают участие по одному учащемуся-победителю региональных конкурсов от всех регионов Украины. Согласно заявке на участие в конкурсе прилагаются документы, подтверждающие соответствие конкурсантов условиям проведения конкурса, в которых указываются достоверные сведения об участнике конкурса и деятельности ПТУЗ. Учитывая, что конкурс проводится в два тура (теоретический и практический), оргкомитетом разрабатывается программа его проведения; подготавливаются компьютерный класс для выполнения задания теоретического тура и рабочие места для проведения практического тура.

Теоретический тур конкурса проводится в виде тестирования. Теоретическое задание предлагается в форме вопросов или тестов и включает проверку теоретических знаний участников конкурса в области технологии производства работ по профессии (методы, приемы и режим работы, последовательность операций и процедур, применяемые материалы, оборудование и инструмент).

Практический тур предусматривает выполнение одного или двух заданий соответствующего квалификационного разряда по профессии. Выполнение практического задания позволяет оценить навыки конкурсанта в соблюдении технологии производства работ, норм и правил безопасности по охране труда, владение передовыми приемами и методами труда, рационального использования инструмента, осуществлять самоконтроль качества при выполнении работ.

При подготовке конкурсных практических заданий следует руководствоваться тем, что задания должны соответствовать требованиям квалификационных характеристик и объему ранее изученного программного материала; выполняться в последовательности с нарастающей сложностью; иметь практическую ценность; совершенствовать приобретенные знания, умения и навыки; включать современные строительные технологии; обеспечивать полную загрузку конкурсанта с учетом установленного времени на выполнение [4, с. 98].

Перед выполнением практического задания члены экспертной рабочей группы знакомят участников конкурса с заданием, условиями его проведения, необходимой технической докумен-

тацией, технологической оснасткой, инструментом и приспособлениями. Участнику конкурса выдается практическое задание (чертеж, схема) и критерии оценки задания. Объявляется контрольное время для выполнения задания, установленное исходя из технологии выполнения работ по каждой профессии.

При оценивании качества выполненных заданий практического тура учитываются определенные критерии:

- рациональность организации рабочего места;
- выполнение всех видов работ, предусмотренных учебной программой конкурса;
- выполнение учащимися норм выработки;
- качество выполненных работ;
- соблюдение нормы времени выполнения работ;
- правильность выполнения технологических операций и отдельных трудовых приемов;
- соблюдение технологии выполнения;
- умение работать с инструментами и оборудованием;
- применение передовых методов труда;
- соблюдение правил и норм безопасности труда, производственной санитарии и гигиены, экологических требований;
- применение профессиональных знаний в процессе работы [5, с. 108].

При подведении итогов конкурса учитываются также и косвенные показатели, проявление интереса к профессии, умение планировать свой труд, самостоятельность, умение работать в коллективе, добросовестность, выполнение требований трудовой и технологической дисциплины. Результаты выполнения конкурсантами теоретического и практического заданий рассматриваются и оцениваются жюри в соответствии с утвержденными критериями оценивания. Победителем признается участник, который набрал наибольшее количество баллов по результатам выполнения конкурсных заданий.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Конкурс профессионального мастерства - это эффективная форма профессиональной подготовки учащихся, позволяющая демонстрировать новые возможности формирования профессиональных компетенций и развития творческих способностей участников конкурсов. Данная форма является эффективной и для приобретения профессионального и производственного опыта и развития профессионального мастерства учащихся.

Дальнейшее исследование будет направлено на исследование различных форм профессиональной подготовки для развития профессиональной компетентности учащихся профессионально-технических учебных заведений строи-

тельного профіля.

ЛИТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / АПН України ; [голов. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Унмер, 2008. – 1040 с.
2. Ягупов В. В. Провідні методологічні характеристики основних видів компетентності майбутніх фахівців, що формуються в системі професійно-технічної освіти / В. В. Ягупов // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / [ред. кол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2012. – Вип. 2. – С. 45–59.
3. Профессиональное образование. Словарь : учебное пособие / [сост. С. У. Гончаренко и др.] ; под ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Высшая школа, 2000. – 380 с.
4. Юртаева О. О. Структура професійної компетентності майстрів виробничого навчання / О. О. Юртаева // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології : зб. наук. праць / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України ; [за заг. ред. Н. Г. Ничкало]. – Харків, 2007. – С. 408–413.
5. Шевчук Л. І. Розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін у системі методичної роботи / Л. І. Шевчук // Педагог професійної школи : зб. наук. праць / [ред. кол.: Н. Г. Ничкало (голова), І. А. Зязюн, О. І. Щербак]. – К. : Науковий світ, 2002. – Вип. 2. – С. 12–17.

УДК 377.1

Михнюк М. І.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. У статті розглядається методика дослідження проблеми; розглянуті основні функції, які виконує гіпотеза дослідження, розкрито загальну і часткові гіпотези; визначено основні завдання експериментального дослідження розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю; визначено підходи до репрезентативності результатів експерименту, яка забезпечується завдяки вибору об'єктів і суб'єктів експерименту, кількості експериментальних об'єктів, вивченню і оцінці компетентності експертів, визначенню строків і методів дослідження, вимог до розробки програми експерименту, вивченню методик проведення експерименту, їх переваг і недоліків; визначено етапи дослідно-експериментальної роботи.

Ключові слова: методика дослідження, професійна культура, викладач спеціальних дисциплін, педагогічний експеримент.

Мыхнюк М. И.

МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН СТРОИТЕЛЬНОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация. В статье рассматривается методика исследования проблемы; рассмотрены основные функции, выполняемые гипотезой исследования, раскрыты общая и частные гипотезы; определены основные задачи экспериментального исследования развития профессиональной культуры преподавателей специальных дисциплин строительного профиля; определены подходы к репрезентативности результатов эксперимента, обеспечивающейся благодаря выбору объектов и субъектов эксперимента, количества экспериментальных объектов, изучению и оценке компетентности экспертов, определению сроков и методов исследования, требований к разработке программы эксперимента, изучению методик проведения эксперимента, их преимуществ и недостатков; определены этапы исследовательско-экспериментальной работы.

Ключевые слова: методика исследования, профессиональная культура, преподаватель специальных дисциплин, педагогический эксперимент.

Myhnyuk M. I.

METHOD OF RESEARCHING PROFESSIONAL CULTURE PROBLEMS OF SPECIAL DISCIPLINES TEACHERS SPECIALIZING IN BUILDING

Summary. The article discusses the technique of problem research; the main functions performed by the research hypothesis, general and specific hypotheses are disclosed; the main objectives of the pilot study of

the professional culture of teachers of special disciplines on building. Based on an interdisciplinary approach, the approaches to teaching experiment as a method of knowledge are defined; the basic functions performed by the hypothesis of the study are defined, a general hypothesis is revealed; the main task of experimental research of the professional culture of teachers of special subjects of building profiles is offered; the approaches to the representativeness of the experimental results are defined, which is provided through the choice of objects and subjects of the experiment, the number of pilot sites, the study and evaluation of competence of experts, timing and methods of research, program development requirements of the experiment, the study methods of the experiment, they advantages and disadvantages.

The author defined the stages of the experimental work, during which the study regulations, conceptual approaches to improve vocational and educational activities are the leading ideas of the concept of vocational education, approaches to stating and forming stages of program development professional and pedagogical skills are defined, teaching and didactic software development and implementation of statistical treatment of results evaluation levels of professional culture of teachers of special subjects of vocational education are revealed.

Key words: *technique of study, professional culture, teacher of special disciplines, pedagogical experiment.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення та розвитку системи професійної освіти вагомим значенням набуває вдосконалення професійно-педагогічної діяльності викладачів спеціальних дисциплін, розвиток їх професійних якостей, технічного, технологічного і наукового стилю мислення.

Глибоке розуміння сутності наукових явищ, інноваційне розв'язання неординарних завдань навчання неможливі без оволодіння методами наукового пізнання, ознайомлення з логікою дослідницького процесу, передбачення результатів подальшого розвитку [1, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень і практика вітчизняної освіти дозволили розкрити підходи до дослідження проблеми вдосконалення професійних знань і умінь педагога професійної школи (Н. Ерганова, О. Коваленко, В. Олійник, Л. Сушенцева, Л. Тархан, О. Щербак та ін.); дослідити формування та розвиток педагогічної, професійно-педагогічної і професійної культури викладачів (В. Гриньова, І. Ісаєв, Т. Ісаєва, О. Отич, Н. Павелко, В. Сімоненко, С. Сисоєва, В. Сластьонін та ін.).

Важливе місце серед наукових праць займають праці, пов'язані з педагогічним дослідженням (А. Ашерів, С. Гончаренко, А. Киверялг, С. Сисоєва та ін.).

Разом з тим проблема розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю ще не отримала необхідного наукового обґрунтування.

Метою статті є визначення методологічних основ наукового пошуку, вибір методів та методик педагогічного дослідження проблеми розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю.

Виклад основного матеріалу. Провідною ідеєю дослідження є розвиток професійної куль-

тури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю професійно-технічних навчальних закладів, який зорієнтовано на саморозвиток, самоактуалізацію і самореалізацію особистості педагога, досягнення високого рівня професіоналізму, професійно-педагогічної майстерності, готовності до здійснення навчально-виховного процесу в ПТНЗ.

Дослідження проблеми розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін здійснювалося на основі міждисциплінарного підходу, що зумовило необхідність звернення до філософських, культурологічних, соціальних, психологічних і педагогічних концепцій, вивчення результатів дослідження з цих та інших галузей наукового знання. Науковий пошук спрямовувався на подолання суперечностей, які склалися в теорії і практиці професійної підготовки майбутніх фахівців будівельного профілю, що переконливо засвідчили необхідність розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін.

Професійна культура в системі професійно-педагогічного вдосконалення та саморозвитку викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю є визначальною в його становленні як суб'єкта навчально-виховного процесу в ПТНЗ і розглядається в контексті системи соціальних цінностей, рівня сформованості сукупності професійних знань, умінь, досвіду, що забезпечують високі результати професійно-педагогічної діяльності.

Розробляючи програму і методику дослідження проблеми розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю, ми враховували рекомендації щодо проведення педагогічних досліджень, які викладені в працях А. Ашерової, С. Гончаренко, В. Загв'язинського, А. Киверялги, Д. Новікова, С. Сисоєвої, Ю. Сурміна, Є. Тарасової та інших уче-

них.

Науково-об'єктивну і доказову перевірку правильності обґрунтованої на початку дослідження гіпотези забезпечує такий комплексний метод дослідження, як експеримент.

А. Киверялг під експериментом розумів метод педагогічних досліджень, під час якого відбувається активний вплив на педагогічні явища шляхом створення нових умов, що відповідають меті дослідження [2, с. 88].

Педагогічний експеримент, вважає С. Сисова, дозволяє глибше, ніж інші методи, перевірити ефективність тих чи інших нововведень у навчання та виховання, порівняти значення різних факторів у структурі педагогічного процесу і обрати оптимальні їх поєднання для відповідної ситуації; виявити належні умови реалізації певних завдань, встановити особливості перебігу педагогічного процесу в нових умовах, всебічне вивчення теми дослідження [3, с. 64].

Отже, педагогічний експеримент слід розглядати як метод пізнання шляхом теоретико-практичного перетворення об'єкту з метою верифікації гіпотези дослідження, тобто будь-яка гіпотеза може бути перевірена.

Провідна ідея експерименту полягає у доведенні можливості підвищення рівня професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю як системного процесу завдяки реалізації авторської концепції розвитку в системі методичної роботи ПТНЗ.

Метою експериментальної роботи є перевірка наукової гіпотези, яка полягає у припущенні, що підвищення професійно-педагогічного рівня викладачів спеціальних дисциплін буде ефективним, якщо в методичну роботу ПТНЗ запровадити спеціально розроблену методичну систему розвитку професійної культури фахівців.

Загальну гіпотезу конкретизовано в часткових. Вважається, що розвиток професійної культури викладачів спеціальних дисциплін буде ефективним, якщо:

- професійну культуру викладача спеціальних дисциплін будівельного профілю розглядати як сукупність змістово-сміслового, професійно-технологічного, особистісно-розвивального компонентів, розвиток яких здійснюється на основі таких наукових підходів, як культурологічний, аксіологічний, компетентнісний, креативний, діяльнісний, особистісно орієнтований;
- зреалізувати модель розвитку на основі забезпечення умов в системі методичної роботи ПТНЗ;
- запровадити програму розвитку професійної культури, навчально-методичного та дидактичного забезпечення.

Вивчення педагогічних фактів або явищ має бути підпорядковано провідній ідеї дослідження, спрямованій на розв'язання конкретного завдання, без якого неможливо визначити, що саме слід спостерігати або вивчати, а тому до завдань експериментального дослідження ми внесли такі:

- з'ясування стану дослідження проблеми розвитку професійної культури педагога у вітчизняній та зарубіжній теорії і практиці;
- здійснення структурно-семантичного аналізу базових понять дослідження, виявлення особливостей професійної культури педагога;
- вивчення стану розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю в ПТНЗ;
- обґрунтування структури і змісту професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю;
- теоретичне обґрунтування моделі розвитку професійної культури викладачів та виокремлення найбільш значущих педагогічних умов її забезпечення;
- визначення наукових підходів до розвитку професійної культури;
- обґрунтування методики розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю в системі методичної роботи ПТНЗ обласних науково-методичних центрів;
- розробку науково-методичного і дидактичного забезпечення розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю;
- експериментальну перевірку результатів системи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю.

Репрезентативність результатів експерименту забезпечуватиметься адекватним вибором об'єктів і суб'єктів експерименту, відбором потрібної кількості експериментальних об'єктів, вивчення і оцінка компетентності експертів, ефективності підготовки і проведення їх опитування, визначення строку дослідження, вибір конкретних методів дослідження і перевірка їх оптимальності і ефективності, вивчення умов, в яких має проводитися експеримент, формування критеріїв ефективності запропонованої системи розвитку, надання детальної інформації учасникам експерименту про порядок і умови його проведення, фіксування даних про хід експерименту, розробкою та використання методів діагностики розвиненості професійної культури викладачів спеціальних дисциплін, аналізу та узагальнення даних експерименту.

При розробці методики дослідження ми враховували тривалість експерименту. С. Гончарен-

ко вважає, що короткий строк веде до необ'єктивних наукових рекомендацій, до перебільшення ролі і значення окремих педагогічних факторів, а тривалий строк відволікає дослідника від розв'язання інших задач, збільшує трудомісткість дослідження. Вибір терміну дослідження досягається шляхом попереднього аналізу аналогічних досліджень, а також співставленням відношення мети і завдань експерименту з необхідною його тривалістю [1, с. 192].

Педагогічне дослідження ми визначали терміном вивчення методики, передбаченої програмою розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін.

Розроблення методичного розділу програми експерименту взаємопов'язане з побудовою методики експерименту, плануванням його процедур, в той же час логіка методики експерименту починається з розробки її схеми [4, с. 137].

З метою визначення складових компонентів експерименту були вивчені різні методики проведення експериментальних педагогічних досліджень (А. Ашерова, А. Беляєвої, П. Воловика, С. Гончаренка, А. Киверялга, П. Образцова, С. Сисоєвої та ін.): методика проведення педагогічного експерименту, методика проведення порівняльного педагогічного експерименту, методика проведення педагогічного спостереження, методика вивчення і узагальнення передового досвіду, технологія вивчення рівнів сформованості творчої особистості, методика проведення експертної оцінки, методика проведення статистичного дослідження педагогічних проблем.

В процесі структурного аналізу методу експерименту з розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю було визначено три послідовних етапи.

Першим етапом дослідно-експериментальної роботи передбачено здійснення аналізу проблеми розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю на основі наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, вивчення нормативно-правових документів вищої і післядипломної освіти, концептуальних засад до вдосконалення професійно-педагогічної діяльності, які ґрунтуються на положеннях Національної стратегії розвитку освіти на 2011–2021 роки, Концепції розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні, врахування провідних ідей Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти України.

Сучасний педагогічний експеримент опирається на весь арсенал дослідницьких методів, які зреалізують науковий пошук, в тому числі бесіду, анкетування, спостереження тощо. Розроблена необхідна документація для початку експерименту обговорювалася з компетентними інже-

нерно-педагогічними працівниками, фахівцями науково-методичних центрів, науковцями. Проводилися консультації з експертами щодо проведення процедури педагогічного експерименту, роз'яснення ідеї і мети розвитку професійної культури, компонентів розвитку, здійснювалося ознайомлення з етапами та рівнями розвитку.

На другому етапі дослідно-експериментальної роботи має здійснюватися експеримент у ПТНЗ і науково-методичних центрах Вінницькій, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Хмельницькій областях і АР Крим, де учасниками експерименту виступають директори ПТНЗ, заступники з навчально-виробничої і навчально-виховної роботи, методисти ПТНЗ, методисти науково-методичних центрів, викладачі спеціальних дисциплін і майстри виробничого навчання будівельного профілю, випускники і учні професійно-технічних навчальних закладів.

При формуванні груп експертів враховується їхня освіта, досвід роботи в ПТНЗ, рівень компетентності з означеної проблеми з урахуванням ставлення до участі в експерименті, відсутності конформізму, здатності не піддаватися чужим впливам тощо. Узгодженість думок експертів оцінюється за методикою Спірмена-Брауна через визначення узагальнених коефіцієнтів кореляції.

На даному етапі має проводитися константувальний і формувальний експеримент, корегуватися та доповнюватися програма розвитку професійної культури, навчально-методичне та дидактичне забезпечення розвитку, підготовлюватися доповіді для участі в семінарах-практикумах, науково-теоретичних конференціях, майстер-класах, професійних тренінгах тощо, здійснюватися написання статей, тез. На цьому етапі виконується систематизація отриманих експериментальних даних.

На третьому етапі експерименту має здійснюватися статистична обробка матеріалів з оцінювання рівнів розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю. Обробка результатів експертизи має враховувати визначення принципів інтерпретації числових значень узгодженості думок експертів, розробку оціночної шкали, застосування методів усереднення оцінок, виявлення огріхів в отриманих результатах, визначення форм представленої інформації, розробку відповідних рекомендацій.

Висновки. Методика дослідження проблеми розвитку професійної культури спеціальних дисциплін має здійснюватися з врахуванням вимог до педагогічного експерименту завдяки розробленій програмі, застосуванню відповідних методик проведення педагогічного експерименту.

Подальше наше дослідження буде спрямовано на організацію дослідно-експериментальної

роботи з розвитку професійної культури спеціальних дисциплін будівельного профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям / Семен Устимович Гончаренко ; АПН України. – К. ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
2. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. – Таллинн : Валгус, 1980. – 237 с.
3. Сисоева С. О. Педагогичний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти : [навч.-метод. посіб.] / С. О. Сисоева, Т. Є. Кристопчук. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 460 с.
4. Петренко Л. М. Теорія і практика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівника професійно-технічних навчальних закладів : монографія / Л. М. Петренко. – Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2013. – 456 с.

УДК 378.035.91(045)

Рудницьких О. В.

КОУЧИНГ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

Аннотация. В статье освещаются особенности формирования профессиональной компетентности будущего учителя при помощи интерактивной технологии коучинга. В контексте образования коучинг определяется как технология, способствующая максимально быстрому достижению образовательной цели путем активизации необходимых навыков и совершенствования новых навыков учащихся. Как интерактивная технология коучинг предполагает наличие такого взаимодействия преподавателя и студентов, когда задачей педагога является организация самостоятельного поиска студентами оптимальных решений и ответов на интересующие их вопросы, что в значительной мере способствует повышению профессиональной компетентности будущих учителей.

Ключевые слова: коучинг, менторинг, интерактивные технологии, компетенции, профессиональная компетентность.

Рудницьких О. В.

КОУЧИНГ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Анотація. У статті висвітлюються особливості формування професійної компетентності майбутнього вчителя засобами інтерактивної технології коучінгу. В контексті освіти коучінг визначено як технологію, що сприяє максимально швидкому досягненню навчальної мети шляхом активації необхідних навичок та вдосконалення нових навичок тих, хто навчається. Як інтерактивна технологія коучінг передбачає наявність такої взаємодії викладача та студентів, коли завдання педагога полягає в організації самостійного пошуку студентами оптимальних рішень та відповідей на питання, що їх цікавлять. Це значною мірою сприяє підвищенню професійної компетентності майбутніх вчителів.

Ключові слова: коучінг, менторинг, інтерактивні технології, компетенції, професійна компетентність.

Rudnytskykh O. V.

COACHING IN PROSPECTIVE TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION

Summary. The article deals with the special characteristics of prospective teachers' professional competence formation by means of such interactive technology as coaching. In the educational context coaching is defined as a technology helping students to meet educational goals in the shortest time possible. Coaching enables students to activate and master skills they need. As an interactive technology coaching means such interaction between coach and students when teacher's task is to organize students' independent search for the problem solutions. Teacher's role is limited to the one of an instructor whose function is to get students accustomed with the rules and to consult them during the process; he/she could also be a trainer, who makes hints to make the lesson more efficient or a referee who resolves the process' problems and gives some advises. Students are given maximum freedom for their intellectual and cognitive activity. Multisided communication as the one focused on the students' activity also means minimal concentration on the teacher's views and enhances students' mobility and openness. To prepare a future teacher for a work under such conditions an

integral and focused approach to the prospective teacher training should be taken into account. During recent period in Ukrainian pedagogy creativity, professional competence as well as individual teaching style is considered among the most critically important qualities of a modern teacher. It implies global changes in the very strategy of pedagogical education leading to more focused attention to the individual and personal qualities of a prospective teacher.

Key words: *coaching, mentoring, interactive technologies, competencies, professional competence.*

Постановка проблеми. Проблема формування професійної компетентності по новому постала у світлі соціально-економічних змін в Україні та у всьому світі. За спостереженнями дослідників, загальною суспільною тенденцією стала поява нових можливостей і, водночас, різке скорочення соціальних гарантій, що створило нову професійну ситуацію, для якої попередній рівень соціальної компетентності людини вже є недостатнім [1]. Нові часи потребують нових інтерактивних технологій у навчанні, які б забезпечували швидке та якісне формування нових компетенцій, адже формування та подальше підвищення професійної компетентності є чи не найважливішим чинником конкурентоспроможності спеціаліста та його особистісного та професійного зростання. Технологією, якій притаманно максимально швидке досягнення мети шляхом активізації необхідних здібностей та вдосконалення нових навичок тих, хто навчається, ми вважаємо коучінг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку професійної компетентності в системі професійної освіти присвятили свої дослідження І. Зимня, І. Зязюн, Н. Маркова. Проблемою коучінгу в контексті освіти на сучасному етапі займаються як окремі дослідники-практики – А. Браун, Дж. Джеймсон, К. Колетт, так і соціальні інституції – як, наприклад, Національний Коледж Шкільного Лідерства Великобританії (The National College for Leadership of Schools and Children's Services) та Лондонський Міський Інститут Профсоюзів (The City and Guilds of London Institute). В Україні темі коучінгу в освіті присвятила свої роботи С. Романова. Проблема інтерактивних технологій знайшла висвітлення у працях О. Комар та О. Пометун.

Мета роботи – визначити термін «коучінг» в освітньому контексті та у порівнянні його із суміжною концепцією «менторінгу» як інтерактивної технології, а також розглянути питання формування професійної компетентності майбутнього викладача засобами інтерактивних технологій, а саме коучінгу.

Виклад основного матеріалу. Як вже було зазначено, коучінгу притаманно максимально швидке досягнення освітньої мети шляхом активізації необхідних здібностей та вдосконалення нових навичок тих, хто навчається. Як і саму концепцію, так і термін українські освітяни запозичили із західного наукового дискурсу, але

навіть у першоджерелах ця тема не є достатньо вивченою і опрацьованою. У західних дослідників можна знайти суперечливі визначення того, що називають коучінгом (дослівно «тренерство»), завдяки паралельно існуючому терміну «менторінг» (дослівно – «наставництво»), з яким коучінг або ототожнюють, або, водночас, протиставляють. На думку К. Колетт, коучінг небажано визначати через такі функціональні якості, як його директивність, вміння тих, хто навчається розвивати власний підхід, та рівень, з яким вони починають навчання. Адже коучінг використовує цілий спектр підходів з єдиною метою – допомогти тим, хто навчається, розібратися у власних здібностях та навчитись їх використовувати із максимальною для себе користю та перспективою [2].

Як термін «коучінг» об'єднав декілька концепцій, на розі яких і з'являються суперечності. За К. Колетт, показовим прикладом можна вважати протиставлення ідеї директивного втручання: у коучінгу існують концепції, згідно яких ті, хто навчаються, повинні, насамперед, оволодіти навичкою самостійно направляти та корегувати своє навчання. З іншого боку, наставництво передбачає визначення чітких цілей та більшу орієнтацію на кар'єрний ріст [2, с. 11].

Плутанина виникає, коли ті ж самі терміни вживаються у протилежному значенні в інших контекстах, як, наприклад, у наведеному авторкою висловлюванні Х. Морган щодо коучінгу: «Саме тренер, а не ті, хто навчаються, контролює ритм та напрямок, у якому рухається група. Це тренер визначає правила, збирає необхідну інформацію, оцінює, аналізує ситуацію, визначає оптимальний план дії, підштовхує та стимулює до дій» [2, с. 10].

З огляду на це К. Колетт вважає, що поняття коучінгу треба визначати через такі його характеристики, як взаємозв'язок або налаштованість тренера та групи, динаміку, спільність та націленість на результат. Зворотній зв'язок є чи не найголовнішим із факторів, адже довіра студентів до коуча та уважність тренера до їх потреб створюють умови, за яких студенти не бояться робити помилки та відкрито їх обговорювати як із самим тренером, так і з колегами по навчанню, що, у свою чергу, веде до швидкого прогресу для всіх. Під «динамікою» авторка розуміє здатність тренера бути гнучким та змінювати план заняття згідно нагальних потреб, що можуть

з'являтися спонтанно під час проведення тренінгу. «Спільність» передбачає створення навчального досвіду спільними зусиллями: як то поєднання бачення процесу і тренером і самими студентами та їх спільного бажання вести конструктивний діалог та отримати результат, що задовольнив би обидві сторони. Щодо «націленості на результат», то завдання коучінгу Колетт вбачає, перш за все, у практичних досягненнях та набутті швидких результатів у тих, хто навчається, а також усвідомлення ними власного прогресу. У нашому контексті, ми розуміємо це так, що майбутні викладачі мусять, насамперед, підвищити власну працездатність, а не зупинитись на створенні для неї теоретичних обґрунтувань. Тому важливим аспектом є попередній практичний досвід тих, хто навчається, адже саме він повинен стати тією базою, що уможлиблює професійне зростання [2, с. 13].

За для більш чіткого визначення терміну у тому вигляді, в якому він використовується у освітній сфері, Національний Коледж Шкільного Лідерства Великобританії (The National College for Leadership of Schools and Children's Services) запропонував таке порівняння коучінгу та наставництва: у фокусі коучінгу є, зазвичай, професійний діалог, розроблений із метою розвитку спеціальних професійних навичок, які б інтенсифікували професійний діапазон майбутнього викладача; наставництво, у свою чергу, доречно під час зміни кар'єрних орієнтирів та освоєння нової професійної ролі. По-друге, для самих тренерів коучінг дає простір для експериментування із новими навчальними стратегіями; наставництво ж залишає роль вчителя центральною у класі. По-третє, тренер не виступає фігурою, яка б явно спрямовувала дії тих, хто навчається, а уважно слідкує за природним розвитком подій із подальшим його корегуванням; натомість ментори планують усталену послідовність навчального процесу, організуючі його заздалегідь. І, в останнє, явище коучінгу більш притаманне сфері неформальної освіти і може не бути пов'язаним із дискурсом кар'єрного зростання, у той час як наставництво, у тому ж контексті, передбачає документальне свідчення про оволодіння тим, хто навчається певними компетенціями [3, с. 8].

Тобто в контексті вищої освіти коучінг – це технологія, яка вимагає таких стосунків викладача із студентами, коли завданням педагога стає організація процесу самостійного пошуку студентами оптимальних рішень та відповідей на питання, що їх цікавлять, а це, значною мірою, сприяє підвищенню як окремих компетенцій, так і загалом професійної компетентності майбутніх викладачів.

Слідом за І. Зимнею ми вважаємо розмежу-

вання термінів «компетенція» та «компетентність» обов'язковим – адже їх нетотожність означає, що, якщо компетентнісний підхід базується саме на понятті «компетентність», це підсилює як прагматичну, так і гуманістичну направленість освітнього процесу. Концепція компетентнісного підходу пропонується як така, що ставить за мету виховання людини, здатної адаптуватись у соціальних умовах, користуючись соціально та особистісно позитивною основою свого світогляду. До того ж, освітні стандарти передбачають дидактичні одиниці та ключові компетентності фахівця, тому на симпозиумі в Берні у березні 1996 р. було запропоновано ключові компетенції для європейців, що акцентували операційний та навичковий бік результату. Українські ж педагоги запропонували своє бачення переліку ключових компетенцій у колективній монографії «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи», що вийшла у 2004 році за підтримки ООН в рамках проекту «Освітня політика та освіта «рівний – рівному». За визначенням українських педагогів перелік ключових компетентностей включає в себе вміння вчитись; загальнокультурну; громадську; підприємницьку; соціальну; компетентність з ІКТ та здоров'язберігаючу [4, с. 85–89].

Компетентнісний підхід тут не протиставляється традиційному (знання-вміння-навички), а доповнює його. За таких умов доповнення практично орієнтований традиційний підхід розширює власний зміст за рахунок включення суто особистісних складових, що, за І. Зимнею, зумовлено необхідністю розрізняти поняття «компетенція» та «компетентність» і робить інтегрований таким чином компетентнісний підхід гуманістично направленим [5, с. 36].

За С. Романовою, саме розкриття особливості студента та його індивідуальних можливостей мусить стати ознакою адаптації вищої школи до нових соціальних та економічних умов. Навчальна діяльність сучасного педагога повинна бути направленою на створення таких педагогічних умов, за яких студенти б сприймали знання активно, формуючи тим самим в собі навички самоосвіти, необхідні конкурентноспроможному кваліфікованому спеціалісту сьогодення [6, с. 83].

Як навчальна взаємодія коучінг належить до інтерактивних технологій, які, за О. Пометун, унеможливають неучасть учня у «... колективному взаємодоповнювальному, заснованому на взаємодії всіх його учасників процесі начального пізнання...» [7, с. 19]. Їх спільною ознакою є чітке планування та отримання очікуваного результату навчання, а також стимулюючі інтерак-

тивні методи та прийоми для досягнення цього результату. Ми вважаємо суттєвим зауваження дослідниці про те, що кінцевий результат навчального процесу визначається самою структурою інтерактивних технологій, на відміну від застосування методик, що добираються для виконання певних завдань.

Один із засновників коучінгу як технології формування особистості, Т. Голві, зазначає, що коуч-консультант спрощує навчання, але не вирішує проблем тих, хто навчається [8, с. 194]. Загальними принципами коучінгової діяльності вважають економічність та комплексність, підвищення ефективності діяльності та простоту, соціальне партнерство та об'єктивність. Принципами впливу на аудиторію стають такі, що здатні впливати на поведінку тих, хто навчається, з метою їх розвитку, на засадах застосування встановлених норм коучінгової комунікації. Вважається, що цю групу становлять такі принципи: мотивованість, формування унікального потенціалу, усвідомлення, розподіл відповідальності, цілеспрямованість. З іншого боку, серед принципів, за якими діє сам коуч, варто виділити здатність інформувати аудиторію, ненав'язуючи їй власної позиції (тобто, як ми вже згадували, взаємодія має більш консультативний характер); комунікативність та самостійність викладача. Коучінг представляє собою діалог тренера та групи, коли до процесу залучено всіх його учасників у міру їх власного бажання та можливостей.

Активність тих, хто навчається, у процесі отримання знань зумовлена, перш за все, їх особистою мотивацією та амбіційністю, але формування повноцінного діалогу можливо лише за умов інтеракції під час навчального процесу. О. Комар пропонує відокремлювати активне та інтерактивне навчання, маючи на увазі міжособистісне педагогічне спілкування. Інтерактивність у навчанні дослідниця пояснює як здатність до взаємодії. За О. Комар, інтерактивними є такі технології, які створюють умови для активної взаємодії тих, хто навчається, що дозволяє всім учасникам процесу отримувати нові знання на основі внеску кожного з учасників. Адже в рамках вірно організованого навчального процесу студенти не тільки усвідомлюють власний потенціал, але й навчаються одне в одного [9, с. 63].

На протилежність однобічній комунікації, де викладач є фокусом уваги учнів, що притаманно активній комунікації, інтерактивні методи сприяють реалізації пізнавальних потреб тих, хто навчається, у режимі багатосторонньої комунікації та мінімальної сконцентрованості на точці зору викладача, де той, хто навчає, і ті, хто навчається,

є рівноправними учасниками процесу.

Як інтерактивна технологія коучінг сприяє тому, щоб навчальний процес не було замкнено на вчителі, роль якого полягає в тому, щоб забезпечувати інтеракцію учасників, які, в свою чергу, теж беруть на себе відповідальність за процес та результати, навчаючись на власному досвіді.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У роботах, присвячених змісту компетентності вчителя, було зазначено, що вивчення цього утворення можливе лише за умов дослідження його взаємозв'язків із такими характеристиками, як професіоналізм, професійна культура, професійна майстерність, тобто якісними характеристиками професійної структури особистості вчителя. Особистісний розвиток людини пов'язан з її професійним становленням, де останнє – це поступовий процес, кожна наступна стадія якого є переходом від попередньої. Вмотивованість студентів та їх здатність самостійно направляти та корегувати своє навчання можуть бути сформовані засобами інтерактивної технології, такої як коучінг.

Перспектива подальших досліджень полягає в усвідомленні та вивченні феномену коучінга, як такого, що формує суб'єкта, здатного рефлексувати та використовувати свій інтелектуальний та особистісний потенціал самостійно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Букина Н. Н. Становление системы неформального образования взрослых / Н. Н. Букина // Человек и образование. – № 7. – 2006. – С. 81–85.
2. Collett K. What is coaching? / Kathleen Collett [Електронний ресурс] // The role of coaching in vocational education and training / Centre for the Use of Research and Eviden. – London, 2012. – P. 8–19. – Режим доступу : <http://www.skillsdevelopment.org/pdf/Insights-the-role-of-coaching-in-vocational-education.pdf>.
3. Coaching for teaching and learning: a practical guide for schools: Guidance report [Електронний ресурс] / Rachel Lofthouse, David Leat, Carl Towler. – CFBT, 2010. – Режим доступу : http://www.ncl.ac.uk/cflat/news/documents/5414_CfT_FINALWeb.pdf.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя [Авторская версия]. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
6. Романова С. М. Коучінг як нова технологія в професійній освіті / С. М. Романова // Вісник Національного авіаційного університету. – 2010. – Т. 1. – С. 83–87.

7. Пометун О. И. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженок / під заг. ред. О.І. Пометун. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
8. Голви У. Т. Работа как внутренняя игра: Фокус, обучение, удовольствие и мобильность на рабочем месте / У. Тимоти Голви ; [пер. с англ.]. – М. : УДК 378.14

Альпина Бизнес Букс, 2005. – 252 с.

9. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх вчителів початкової школи до застосування інтерактивної технології : дис. на здобуття наукового ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. А. Комар. – Умань, 2011. – 512 с.

Сейтасанов Ф. С.

ФОРМИРОВАНИЕ КОГНИТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ ЛАБОРАТОРНЫХ РАБОТ

Аннотация. В статье рассмотрен вопрос формирования когнитивной компетентности будущих инженеров-педагогов путем использования метода проектов при выполнении лабораторных работ по физике, показано соответствие данного метода базовым дидактическим принципам системно-деятельностного подхода в обучении. Показана необходимость взаимного соответствия лекционного теоретического материала и задач экспериментальной работы при работе по проектному методу. Описаны организационно-педагогические условия для эффективной работы по формированию когнитивной компетентности студентов методом проектов.

Ключевые слова: когнитивная компетентность, метод проектов, инженер-педагог, лабораторная работа, метапредметные навыки.

Сейтасанов Ф. С.

ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ПРИ ВИКОНАННІ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ

Анотація. У статті розглянуто питання формування когнітивної компетентності майбутніх інженерів-педагогів шляхом використання методів проектів при виконанні лабораторних робіт з фізики, показана відповідність даного методу базовим дидактичним принципам системно-діяльного підходу в навчанні. Показана необхідність взаємної відповідності лекційного теоретичного матеріалу і завдань експериментальної роботи при роботі по проектному методу. Описані організаційно-педагогічні умови для ефективної роботи з формування когнітивної компетентності студентів методом проектів.

Ключові слова: когнітивна компетентність, метод проектів, інженер-педагог, лабораторна робота, метапредметные навыки.

Seytasanov F. S.

FORMING OF COGNITIVE COMPETENCE OF FUTURE ENGINEERS-TEACHERS AT IMPLEMENTATION OF LABORATORY WORKS

Summary. In the article the method of forming of cognitive competence of future engineers-teachers is expounded by using of methods of projects for implementation of laboratory works on scientific disciplines, accordance of this method base didactic principle of active approach is shown in teaching. The necessity of mutual accordance of lecture theoretical material and tasks of experimental work is shown during work on a project method. Organizationally-pedagogical terms are described for effective work on forming of cognitive competence of students by the method of projects. Connection of the stages of forming of cognitive competence of engineers-teachers is shown in the process of implementation of laboratory works with the components of cognitive competence. The prospect of development of project method at implementation of laboratory works on physics and on the necessity of development of methodical complex of recommendation to project activity in an educational process is indicated.

Key words: cognitive competence, method of projects, of active approach, engineer-teacher, laboratory work, subject skills.

Постановка проблемы. В основу современных образовательных стандартов положен системно-деятельностный подход, он ориентирует студента не только на усвоение знаний, но и на способы этого усвоения, способы мышления и

деятельности, на развитие когнитивной сферы специалиста и его творческого потенциала.

Реализация системно-деятельностного подхода, в частности в форме метода проектов, в процессе преподавания естественнонаучных

дисциплин и формирование на его основе когнитивной компетентности студентов требуют разработки новых частных методик обучения.

При выполнении лабораторных работ по уже разработанным методикам велика доля репродуктивного усвоения учебного материала. Для эффективного формирования когнитивной компетентности необходимо повысить субъективную значимость выполнения лабораторной работы для студента, вовлечь его в ситуацию постановки научной проблемы и активного поиска ее решения.

Анализ последних исследований и публикаций показал, что в вузах уделяется большое внимание организации проведения лабораторных занятий по дисциплинам естественнонаучного цикла. Вопросы организации проведения лабораторных работ по физике рассматривали А. Беклемешев, Г. Мотулевич, Ю. Кравцов, А. Мансуров, Н. Птицина, Н. Майсова, А. Белянкин и др. Проблеме проведения лабораторных работ посвящены исследования М. Сабирова, Н. Темиркуловой, В. Коликовой, А. Петровой и др.

В этих работах в основном рассматриваются вопросы, связанные с содержанием и формами организации, но недостаточно уделяется внимание применению активных, в частности проектных, методов на лабораторных работах по физике, которые позволяют активизировать познавательную деятельность студентов, стимулируют их на самостоятельный поиск решения задачи, что способствует формированию когнитивной компетентности.

В педагогическом словаре метод проектов определяется как: «система обучения, в которой знания и умения учащиеся приобретают в процессе планирования и выполнения постепенно усложняющихся практических заданий – проектов» [1, с. 80]. Вопрос использования метода проекта при обучении в вузах рассматривались многими исследователями (Д. Ахметова, Л. Гурье, Д. Жак, Н. Пахомова и пр.) [2]. Привлекательность метода проектов заключается в возможности варьирования объемов задания и сроков выполнения, количества исполнителей. Все это позволяет эффективно формировать профессиональную компетентность.

Цель статьи – обосновать подходы к формированию когнитивной компетентности будущих инженеров-педагогов в процессе выполнения лабораторных работ по физике с применением метода проектов.

Изложение основного материала. Формирование когнитивной компетентности студентов происходит в процессе учебно-практической деятельности, в частности при выполнении лабораторных работ в учебном заведении. От метода,

способа, формы, условий организации и проведения лабораторных работ зависят знания, умения, навыки студента, личностные качества и его когнитивная, а значит, и профессиональная компетентность.

Обычно лабораторные работы выполняются по уже готовым методикам, разработанным преподавателями. Однако представляется важным вовлечение студентов в проектную деятельность в процессе выполнения лабораторных работ. Профессия инженера-педагога носит проектный характер, поэтому на основе учебной проектной деятельности формируются необходимые для будущего специалиста как профессиональные, так и когнитивные компетентности [3].

Таким образом, выполнение лабораторной работы в учебном заведении может быть организовано в форме учебного проекта. Проектный метод позволяет реализовать практически все дидактические принципы системно-деятельностного подхода [4].

Так, *принцип деятельности* обеспечивается тем, что студент, выполняя лабораторную работу, получает знания не в готовом виде, а добывает их самостоятельно, осознавая содержание и формы своей учебной деятельности.

Организация лабораторной работы при выполнении проекта построена таким образом, что результат деятельности на каждом предыдущем этапе обеспечивает начало следующего этапа. Это обеспечивает реализацию *принципа непрерывности*.

Принцип психологической комфортности обеспечивается за счет того, что студенты выполняют проект в малых группах, сформированных на основе анкетирования на психологическую совместимость, а самостоятельное составление заданий и определение сроков их выполнения снимает значительную долю стрессообразующих факторов.

Принцип вариативности реализуется за счет того, что студенты понимают и принимают возможность различных вариантов решения проектной проблемы, при этом у них формируется способность к выбору оптимального варианта.

Так как проектная задача всегда является проблемной, то в процессе реализации проекта происходит максимальная ориентация на творческое начало и формируется способность к самостоятельному поиску решения нестандартных задач. Так реализуется *принцип творчества*.

В то же время метод проектов является мощным инструментом по формированию когнитивной компетентности будущих специалистов. Действительно, уже на первом этапе выполнения проекта, при формулировке проблемы, ставятся задачи, определяются сроки реализации этапов

проекта, распределяются обязанности, происходит целенаправленная мотивация студентов на дальнейшую деятельность и получение ожидаемого результата. Поэтому на последующих этапах выполнения проекта, связанных с поиском информации, созданием методики выполнения лабораторной работы и составлением заданий к этой работе, подбором экспериментального оборудования, выбором формы оформления результатов работы происходит окончательное усвоение учебного материала с установлением прочных когнитивных связей в сознании студента.

На различных этапах выполнения проекта формируется определенная компонента когнитивной компетентности [5]. Так, на начальном поисково-организационном этапе формируется мотивационно-ценностная компонента, на этапе непосредственной реализации проекта большее значение приобретает познавательная-практическая компонента. И наконец, окончание работы над проектом и его публичная презентация создают условия эмоционального подъема, желания продолжать познавательную деятельность. При этом формируется эмоционально-волевая компонента когнитивной компетентности, что, в свою очередь, приводит к новому витку - формированию мотивационно-ценностной компоненты когнитивной компетентности уже на качественно новом уровне.

Несомненно, путь от репродуктивной деятельности при выполнении лабораторных работ к проектно-деятельностной является достаточно сложным, и требует перестройки организации всего учебного процесса, методики подачи лекционного материала, а также изменения роли преподавателя и способа его взаимодействия со студентами.

Формирование когнитивной компетентности происходит в течение всего учебного процесса и охватывает все формы и организационно-педагогические условия обучения. Среди условий, обеспечивающих развитие когнитивной компетентности, важными являются структура и содержание учебной дисциплины. Структура и содержание дисциплины должны быть переработаны с учетом особенностей специализации выпускника данного факультета, его возможного места работы, особенности региона.

Изучение теоретических основ дисциплины происходит на лекционных занятиях. Физика, как естественнонаучная дисциплина, изучаемая будущими инженерами-педагогами на 1 курсе (второй семестр) и на 2 курсе (третий и четвертый семестры), является наукой, законы которой должны подтверждаться экспериментально. В связи с этим качественные знания студенты могут получить на высоком уровне корреляции

теоретической части предмета с практическими лабораторными экспериментами.

На начальном этапе обучения студент не имеет достаточных навыков для выполнения самостоятельной работы и знаний для решения экспериментальных задач. Поэтому учебный процесс должен быть построен так, чтобы лекционный материал содержал максимальную информацию о научном эксперименте, методике его проведения, интерпретацию результатов.

Для перехода к проектным формам обучения при выполнении лабораторных работ необходима системная перестройка методики подачи теоретического материала и постановки учебных задач. Лекционный материал должен быть отобран и структурирован таким образом, чтобы теоретические положения и законы преподносились как результат целенаправленной экспериментальной работы ученых.

На начальном этапе обучения проекты должны быть достаточно простыми. Например, задачей проекта может стать определение какой-либо физической величины, наблюдение и описание изучаемого явления. Задачи последующих проектов должны быть более сложными и требовать напряженной мыслительной деятельности. Например, сравнить характеристики какого-либо физического процесса при различных начальных условиях и внешних факторах среды. Более сложной задачей является определение свойств явления или зависимости характеристики процесса от разных факторов. Наиболее сложной является такая постановка задачи проекта, при которой требуется оценить достоверность результата или же увеличить точность измеряемых величин.

Выполнение подобных работ требует наличия навыков анализа и синтеза, научного прогнозирования. Чтобы сформировать подобные навыки у студента, преподаватель должен не только сам обладать ими, но и хорошо представлять, какие методы он должен использовать для достижения данной цели.

В конечном счете, описанный процесс выполнения лабораторных работ в виде проектов и поэтапное его усложнение в совокупности с переориентацией лекционного материала на приоритетное рассмотрение вопросов экспериментального получения научных знаний усиливает деятельностную основу обучения и способствует получению метапредметных навыков. Выполнение проекта является коллективным творчеством, при этом каждый участник проекта учится добывать информацию не только из традиционных источников, но и в процессе научных дискуссий и обсуждений, повышая уровень сформированности коммуникативной компетен-

ции и переходя при этом к качественно новым способам общения.

При таком подходе к выполнению лабораторных работ формирование когнитивной компетентности студентов является ожидаемым результатом. Когнитивная компетентность непрерывно будет расти, причем на конечных этапах обучения этот рост заметно ускоряется. Это было выявлено при проведении циклов лабораторных работ в двух группах студентов – экспериментальной и контрольной. На каждом этапе уровень сформированности когнитивной компетентности студентов, выполнявших лабораторные работы по проектной методике выше, чем у контрольной группы студентов, которые выполняли лабораторные работы традиционным способом по уже готовым методическим рекомендациям.

Таким образом, рассмотренный и теоретически обоснованный подход к формированию когнитивной компетентности проектным методом обучения естественнонаучным дисциплинам приводит не только к росту уровня сформированности когнитивной компетентности, но и к ускорению этого роста на всех этапах работы. Успешность выполнения учебного проекта способствует познавательно-практической ориентированности будущего специалиста и позволяет надеяться, что после завершения обучения этот процесс будет продолжаться.

В перспективе необходимо разработать методический комплекс, который содержал бы не-

обходимый теоретический (лекционный) материал учебной дисциплины, структурированный по вышеописанной методике, а также методические указания к составлению и проведению лабораторных работ на основе принципов системно-деятельностного подхода.

ЛИТЕРАТУРА

1. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 176 с.
2. Пахомова Н. Ю. Метод учебного проекта в образовательном учреждении : пособие для учит. и студ. пед. вузов / Н. Ю. Пахомова. – М. : Аркти, 2009. – 112 с.
3. Сейтасанов Ф. С. Компетентностный подход к формированию профессиональных знаний инженеров-педагогов / Ф. С. Сейтасанов // Професійна освіта: проблеми і перспективи : збірник наукових праць / ППО АПН України ; РВНЗ «КІПУ». – К. ; Сімферополь : НІЦ КІПУ, 2011. – Випуск 2. – С. 50–53.
4. Аксенова Н. И. Системно-деятельностный подход как основа формирования метапредметных результатов / Н. И. Аксенова // Теория и практика образования в современном мире : материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.). – СПб. : Реноме, 2012. – С. 140–142.
5. Осипова Л. А. Информационно-образовательные проекты как средство формирования у студентов когнитивной компетентности : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Л. А. Осипова. – Брянск, 2008. – 146 с.

УДК 378.147.011.3-0.51:[331.5+621.3]

Сушенцев О. О.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТЕХНІКІВ ЕЛЕКТРОМЕХАНІКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. Поява ринку праці зумовила потребу у підготовці конкурентоздатних фахівців, зокрема техніків електромеханіків. Практика сучасної ринкової економіки свідчить, що саме конкурентоздатність, професіоналізм і компетентність фахівця – це ті якості, від яких залежать життєві й трудові успіхи. Встановлено, що навички конкурентності та більшість складових якості робочої сили формуються і розвиваються в процесі освіти та професійної підготовки. Визначено та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків у процесі вивчення фахових дисциплін.

Ключові слова: ринок праці, конкурентоздатність, майбутній технік електромеханік, педагогічні умови, педагогічний експеримент.

Сушенцев А. А.

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ ПРОВЕРКА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БУДУЩИХ ТЕХНИКОВ ЭЛЕКТРОМЕХАНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН

Аннотация. Появление рынка труда обусловило потребность в подготовке конкурентоспособных специалистов, в частности техников электромехаников. Практика современной рыночной экономики свидетельствует, что именно конкурентоспособность, профессионализм и компетентность специалиста – это те качества, от которых зависят жизненные и трудовые успехи. Установлено, что навыки конкурентности и большинство составляющих качества рабочей силы формируются и развиваются в процессе образования и профессиональной подготовки. Определена и экспериментально проверена эффективность педагогических условий формирования конкурентоспособности будущих техников электромехаников в процессе изучения специальных дисциплин.

Ключевые слова: рынок труда, конкурентоспособность, будущий техник электромеханик, педагогические условия, педагогический эксперимент.

Suschentsev O. O.

RESEARCH AND EXPERIMENTAL CHECK OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING COMPETITIVENESS OF THE FUTURE TECHNICIANS ELECTRICAL ENGINEERS WHEN STUDYING SPECIAL SUBJECTS

Summary. In the article the author substantiates that the labor market has led to the emergence of the need to prepare competitive specialists, technicians-electrical engineers who have developed personal qualities and have special knowledge and skills in the professional field. The practice of modern market economy shows that it is competitiveness, professional competence and professionalism – these are the qualities that influence the life and employment success. It is established that most of the skills components of quality work force are formed and developed in education and training. It is revealed that substantial and procedural aspects of the formation of the future competitiveness of professionals are underdeveloped in scientific and theoretical and practical aspects.

The effectiveness of pedagogical conditions of formation of future competitiveness of technicians-electrical engineers in studying professional disciplines (implementing innovative teaching technologies, methods of active and interactive learning (developmental training, organizational-activity games, project method, etc.) is experimentally verified. The development of creative technical thinking of students, the use of individual professional achievements in student's «portfolio» is the issue in the study as a set of factors that enable efficient building of the educational process of preparing future competitive labor market technicians-electrical engineers.

Key words: labor market, competitiveness, future technicians-electrical engineers, pedagogical conditions, pedagogical experiment.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин, активний перехід до ринку праці вимагає таких технологій професійної підготовки випускників професійних і вищих навчальних закладів, які б дозволили їм досягти високого рівня конкурентоздатності вже на початку своєї професійної діяльності. Водночас, необхідність рівноваги між запитами суспільства, загострення конкуренції на ринку праці актуалізує потребу у формуванні конкурентоздатності майбутніх фахівців, зокрема техніків електромеханіків, які володіють розвиненими особистісними якостями і мають спеціальні знання та вміння у сфері професійної діяльності.

За роки ринкових перетворень у сфері економіки й виробництва відбувся значний відтік робочої сили в інші сфери (торгівля, підприємництво, обслуговування населення, організація дозвілля тощо), різко скоротилася кількість кваліфікованих фахівців, знизився рівень їхньої професійної компетентності. Спостерігається скорочення молодих кадрів на виробництві, середній вік робітників сьогодні коливається від

п'ятдесяти до п'ятдесяти п'яти років. У багатьох випадках роботодавців, що виступає в ролі споживача кваліфікованих кадрів, недостатньо піклується про відтворення кадрів молодих фахівців середньої ланки. Практика сучасної ринкової економіки свідчить, що саме конкурентоздатність, професіоналізм і компетентність фахівця – це ті якості, від яких залежать життєві й трудові успіхи.

Аналіз літератури. У педагогіці професійної освіти проблема формування конкурентоздатності фахівців була розкрита в соціальному, економічному, організаційному і педагогічному аспекті. Окремі питання формування професійної компетентності, конкурентоздатності робочої сили та затребуваності фахівців на сучасному ринку праці висвітлені у працях Н. Абабілової, С. Батишева, Н. Бібік, Н. Бідюк, Д. Богині, О. Гришинової, Т. Десятова, Д. Котикової, О. Максимової, Л. Мітіної, Д. Мустафіної, І. Нікітіної, Н. Ничкало, М. Поварич, Р. Фатхутдінова, О. Філатова, О. Філь, В. Хапілової, Д. Чернилевського, В. Шаповалова, О. Шмельова та ін.

Однак змістовні і процесуальні аспекти формування конкурентоздатності майбутнього фахівця недостатньо розроблені в науково-теоретичному та практичному аспектах. Труднощі викликає розуміння природи, передумов та механізмів розвитку даної якості у фахівця, можливості його попередньої діагностики.

Метою статті є висвітлення результатів дослідно-експериментальної роботи щодо ефективності педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків у процесі вивчення фахових дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Термін «конкурентоздатність» означає відповідність якості робочої сили потребам ринку праці, визначає спроможність витримувати конкуренцію, повніше порівняно з іншими кандидатами за рівнем знань, умінь, навичок та особистісних рис задовольняти вимоги роботодавців. Навички конкурентності та більшість складових якості робочої сили формуються і розвиваються в процесі освіти та професійної підготовки.

На основі вивчення стану досліджуваної проблеми нами виявлено низку суперечностей між: вимогами сучасного ринку праці до професійної діяльності фахівців у галузі електромеханічного обслуговування машин та реальним станом їхньої професійної підготовки; тенденцією прискорення науково-технічного прогресу і появою ринку праці та неспроможністю професійної освіти підготувати випускника, затребуваного на ринку праці, з розвинутими потребами у самовдосконаленні та саморозвитку; об'єктивною необхідністю формування конкурентоздатної особистості майбутнього техника електромеханіка, підвищення рівня його знань з фахових предметів та реальним станом розв'язання цієї проблеми; вимогами соціального замовлення до підготовки конкурентоздатного техника електромеханіка і необізнаністю частини викладачів про склад і критерії сформованості конкурентоздатності як особистісно-професійної якості фахівців такого профілю; наявністю окремих підходів до формування конкурентоздатності фахівців і відсутністю наукового обґрунтування цілісної моделі процесу формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків, що розкриває специфічний зміст і технології їх навчання у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації; потребами практики в системі варіативних методик формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків і недостатністю наукового обґрунтування їх ефективності стосовно до представників даної професійної галузі; потребами в діагностичних методиках визначення рівня сформованості конкурентоздатності і нерозробленістю діагностичного інструмента-

рію, що дозволяє ефективно здійснювати моніторинг розвитку творчого потенціалу та особистісних характеристик майбутніх техніків електромеханіків.

Усуненню цих суперечностей сприяють модернізаційні процеси в системі професійної і вищої освіти, спрямовані на оновлення законодавчої та нормативно-правової бази, розробку галузевих стандартів вищої освіти нового покоління, що ґрунтуються на компетентнісному підході. За таких умов проблема формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків набуває особливої актуальності, а її розв'язання потребує визначення та обґрунтування педагогічних умов формування конкурентоздатності.

Педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків у процесі вивчення фахових дисциплін розглядаються як сукупність чинників, які дадуть змогу ефективно побудувати навчально-виховний процес підготовки майбутніх конкурентоздатних на ринку праці техніків електромеханіків. До педагогічних умов належать впровадження інноваційних педагогічних технологій, методів активного та інтерактивного навчання (розвивальні тренінги, організаційно-діяльнісні ігри, метод проектів та ін.); розвиток творчого технічного мислення студентів; використання «портфоліо» індивідуальних професійних досягнень студента.

Для перевірки ефективності педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків у процесі вивчення фахових дисциплін постала необхідність у визначенні критеріїв та показників сформованості конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків.

Аналіз наукової літератури і педагогічної практики свідчить, що на сьогодні не існує загальноприйнятих критеріїв для визначення конкурентоздатності спеціалістів, різні автори визначають їх по-різному. Так, Л. Бодьян визначила такі критерії та показники конкурентоздатності спеціаліста: рівень розвитку професійних компетенцій (повнота професійної компетентності, міцність професійних компетенцій); рівень розвитку загальних компетенцій (якості особистості: інтелектуальні, емоційно-вольові особливості, комунікативні властивості й особливості міжособистісної взаємодії); рівень адаптивного розвитку (характер здійснення навчально-професійної та виробничої діяльності, рівень самостійності, якість здійснюваної навчально-професійної та виробничої діяльності); рівень творчого розвитку (характер здійснення навчально-дослідної, науково-дослідної діяльності, рівень самостійності, якість здійснюваної на-

вчально-дослідної та науково-дослідної діяльності); ступінь вираження конкурентоздатності особистості або динаміка розвитку конкурентоздатності особистості (якість отриманих знань, умінь, навичок, компетенцій, професійна готовність (працевлаштування)); рівень розвитку рефлексивних здібностей (активність у навчальній діяльності, готовність до саморозвитку (самоосвіти), готовність до самореалізації) [1, с. 104].

Досліджуючи проблему формування конкурентоздатності майбутніх педагогів, О. Чупрова виділяє серед них такі питання: самостійність і гнучкість мислення (знання про процес і раціональних способах вирішення педагогічних завдань, інтерес і наполегливість у вирішенні педагогічних завдань, вміння варіативно вирішувати поставлені завдання, інтерпретувати отриману інформацію); педагогічну рефлексію (вміння аналізувати свою діяльність, оцінювати свої професійні можливості, прогнозувати свій розвиток); стресостійкість (знання про способи збереження стресостійкості, оптимістичні установки особистості, неконфліктність, вміння володіти собою при вирішенні педагогічних завдань у несприятливих умовах); потреба в успішній діяльності (усвідомлення цілей своєї діяльності, ініціативність, вміння організувати себе тощо) [2, с. 138].

Відрізняється від зазначених критеріїв конкурентоздатності майбутнього педагога позиція В. Мезінова. Науковець виділяє такі критерії: когнітивний (предметні знання, володіння поняттями, термінами, методами наукового дослідження), мотиваційно-ціннісний (професійні інтереси, мотиви, спрямованість особистості, ціннісні орієнтації), діяльнісний (потреба в застосуванні отриманих знань, умінь у практичній діяльності, знання конкретних педагогічних технологій), інтегрований (ступінь готовності випускника до професійної діяльності, затребуваність на ринку праці, кількість часу, необхідне для повноцінного включення в діяльність, виконання функціональних обов'язків) [3, с. 32].

Як бачимо, у науковців немає єдиного підходу до визначення критеріїв конкурентоздатності майбутніх педагогів, що свідчить про наявність відповідної проблеми, яка потребує розв'язання. У своєму дослідженні ми будемо під критерієм розуміти «якості, особливості, ознаки об'єкта, що вивчаються і дають змогу зробити висновок про стан і рівень його сформованості та розвитку» [4, с. 254]. Зауважимо, що критерії не повинні носити вузькопрофесійний характер, вони повинні бути адекватними досліджуваному поняттю. Тому ми розглядаємо критерій як ознаку, на підставі якої здійснюється оцінка конкурентоздатності майбутнього техника

електромеханіка. Водночас, для того щоб одержати достовірні результати, критерії повинні відповідати певним вимогам, таким як однозначність (повинні розумітися і трактуватися в рамках дослідження однозначно); адекватність (відповідність явищу, що характеризується); обґрунтованість (можливість розмежовувати рівні); прогностичність (здатність визначати відносну стійкість кожного рівня); надійність (незначні зміни оцінки в часі) (Т. Давиденко).

Проведений аналіз показав, що конкурентоздатність майбутнього техника електромеханіка – це системна, інтегральна характеристика особистості. Узагальнення різноманітних поглядів на складові конкурентоздатності фахівця дало можливість виділити основні універсальні особистісні якості, необхідні для успішного виконання будь-якої професійної діяльності. До них ми віднесли комунікабельність; уважність (уміння концентруватися); креативність; уміння аналізувати, рефлексивність; відповідальність; терплячість; витривалість, працевдатність; упевненість в собі; витримку і самовладання; тактовність і ввічливість; організаторські здібності; стресостійкість; професійну мобільність.

З огляду цього нами було визначено критерії сформованості конкурентоздатності майбутнього техника електромеханіка у процесі вивчення фахових дисциплін.

Особистісний – розвинені професійно важливі якості (інтелектуальність, емоційна стійкість, відповідальність, цілеспрямованість та ін.), спеціальні здібності, професійна здатність учитися (відкритість до професійного досвіду інших, прагнення до постійного поповнення знань).

Професійний – адекватність виконання професійної діяльності, уміння вирішувати професійні завдання за фахом, за призначенням.

Соціальний – здатність вибудовувати і реалізовувати перспективні лінії саморозвитку (самовдосконалення); інтегрувати знання в процесі набуття і використовувати їх в процесі вирішення соціально-професійних задач; здатність співпрацювати, керувати людьми і підкорюватися.

Дослідницький (інтегрує аналітичну, діагностичну, проєктувальну компетентності) – здатність аналізувати ситуацію; осмислювати і оцінювати результати дослідницької роботи; самостійність мислення і шляхи вирішення проблеми; володіння технологією діагностичних процедур.

До кожного критерію були розроблені показники. Механізмом переведення якісних показників у кількісні будуть виступати рівні. Поняття «рівень» несе різне змістовне навантаження, не існує загальноприйнятої класифікації рівнів володіння будь-чим. Відсутність єдиної класифікації рівнів породжує вільність авторів у встано-

вленні рівнів, основою яких є різні критерії і відповідний їм зміст [5, с. 129]. За кожним критерієм нами виокремлено чотири рівні сформованості конкурентоздатності майбутнього техника електромеханіка у процесі вивчення фахових дисциплін, які ранжовано на низький, середній, достатній і високий.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на основі попередньо розробленої програми і методики дослідження, в ході якої було проведено констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту.

Проведення констатувальної діагностики за особистісним, професійним, соціальним та дослідницьким критеріями засвідчило суттєву перевагу низького та середнього рівнів сформованості усіх критеріїв. За проведеними підрахунками середнього значення сформованості конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків у процесі вивчення фахових дисциплін за рівнями домінуючим є низький – 46,9% студентів, із середнім рівнем сформованості конкурентоздатності виявилось 31,6% студентів, із достатнім – 15,9%, із високим – тільки 5,6%. У зв'язку з цим було визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків у процесі вивчення фахових дисциплін; розроблено модель і методику формування конкурентоздатності майбутніх електромеханіків у процесі вивчення фахових дисциплін.

З метою перевірки ефективності педагогічних умов було проведено формувальний етап педагогічного експерименту. У формуальному етапі експерименту брало участь 203 студенти, із них 102 учні входили до контрольної групи (КГ) та 101 – до експериментальної групи (ЕГ). У КГ і ЕГ студенти мали приблизно однаковий рівень успішності. Розподіл учнів на КГ і ЕГ нами здійснено для діагностування рівня сформованості конкурентоздатності майбутнього техника електромеханіка у процесі вивчення фахових дисциплін на початку та наприкінці експерименту. Значимо, що методи вимірювання для КГ та ЕГ були однаковими, оскільки неможливо порівнювати рівні сформованості досліджуваного явища у КГ та ЕГ, пропонуючи студентам різнотипні за складністю завдання.

Щодо методик навчання студентів КГ та ЕГ, то вони різняться. Так, на формуальному етапі

педагогічного експерименту навчання студентів КГ здійснювалося за традиційною методикою, а навчальний процес студентів ЕГ здійснювався з урахуванням педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутнього електромеханіка у процесі вивчення фахових дисциплін. Зокрема, в експериментальній групі було введено модель формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків, широко використовувалися нетрадиційні форми організації навчання, інтерактивні методи навчання. Після завершення дослідно-експериментальної роботи було проведено повторно педагогічну діагностику рівнів сформованості конкурентоздатності за кожним критерієм.

Порівняння результатів за *особистісним* критерієм засвідчує досягнення студентами ЕГ вищих результатів за рахунок зменшення низького рівня (на 21,8%) та збільшення достатнього (на 9,9%) та високого рівня (на 9,9%), тоді як у КГ кількість студентів з низьким рівнем зменшилася лише на 4,9% і переважали низький і середній рівні.

Позитивна динаміка спостерігається за *професійним* критерієм, де кількість студентів ЕГ порівняно з КГ змінилася таким чином: на низькому рівні: ЕГ – на 23,7%, КГ – на 4,9%; на середньому: ЕГ – на 4,9%, КГ – на 1,0%; на достатньому: ЕГ – на 7,9%, КГ – на 2,9%; на високому: ЕГ – на 10,9%, КГ – на 3,0%.

Порівняння результатів за *соціальним* критерієм засвідчує зниження у ЕГ кількісних даних за низьким рівнем (на 20,9%) за рахунок покращення показників трьох вищих рівнів (на 3,1%, 7,9%, 9,9%, відповідно, за середнім, достатнім та високим рівнем), тоді як у контрольній групі значних змін не відбулось.

За *дослідницьким* критерієм теж спостерігається позитивна динаміка у ЕГ (зменшення низького рівня на 23,0% і збільшення високого рівня на 8,9%). У КГ ці показники складають лише 5,0% та 2,0%, відповідно.

Для перевірки результатів експерименту, одержаних в ЕГ та КГ, був використаний статистичний критерій однорідності χ^2 Пірсона.

Проведені діагностичні вимірювання засвідчують досягнення студентами ЕГ вищих результатів на достатньому та високому рівнях, тоді як у учнів КГ переважають низький і середній рівні (рис. 1).

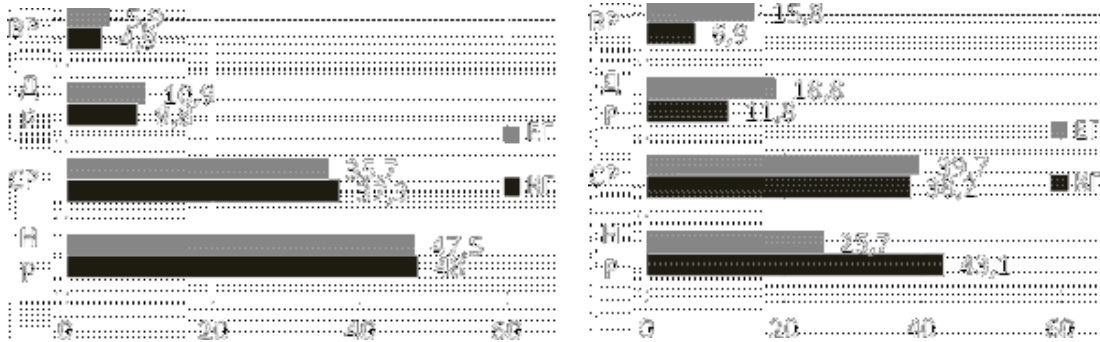

Рис. 1. Результати сформованості конкурентоздатності майбутнього техніків електромеханіки у процесі вивчення фахових дисциплін на початку і наприкінці формувального етапу експерименту (%).

Здійснені розрахунки дають змогу зробити висновок, що емпіричне значення χ^2 для КГ менше критичного значення, тобто допускається деякий ступінь збігу характеристик порівнюваних об'єктів (КГ), однак емпіричне значення χ^2 для ЕГ значно більше від критичного значення, характеристики порівнюваних об'єктів (ЕГ до та після експерименту) розрізняються.

Висновки. Емпіричні розподіли рівнів сформованості конкурентоздатності майбутнього техніків електромеханіки у процесі вивчення фахових дисциплін КГ та ЕГ значно різняться між собою, що спричинено процесом реалізації у ЕГ педагогічних умов та авторської методики формування конкурентоздатності майбутнього техніків електромеханіки у процесі вивчення фахових дисциплін.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків. Подальшого вивчення потребують теоретико-методичні засади формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків у процесі підготовки у професійному навчальному закладі; порівняльний аналіз систем формування конкурентоздатності майбутніх техніків електромеханіків в зарубіжних країнах тощо.

УДК 37.018.46

Усеїнова Л. Ю.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті досліджуються проблемні питання навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації працівників різних професійно-кваліфікаційних груп для забезпечення більш високих темпів інноваційного розвитку як окремих підприємств, так і економіки в цілому. Аналізуються проблеми «старіння» знань і механізми організації навчання працівників. Виявлено протиріччя між цілями навчання в умовах інноваційного розвитку підприємства з боку керівників і працівників. Пропонується розробка організаційно-економічного механізму щодо випереджаючого розвитку персоналу.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, підготовка, перепідготовка, інноваційний розвиток, людський капітал, розвиток персоналу, стратегічне планування, навчання працівників.

Усеїнова Л. Ю.

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье исследуются проблемные вопросы обучения, переобучения и повышения квалификации работников различных профессионально-квалификационных групп для обеспечения более высоких темпов инновационного развития, как отдельных предприятий, так и экономики в целом. Анализируются проблемы «старения» знаний и механизмы организации обучения работников. Выявлено противоречие между целями обучения в условиях инновационного развития предприятия со стороны руководителей и работников. Предлагается разработка организационно-экономического механизма по опережающему развитию персонала.

Ключевые слова: повышение квалификации, подготовка, переподготовка, инновационное развитие, человеческий капитал, развитие персонала, стратегическое планирование, обучение работников.

Useinova L. Yu.

STRENGTHEN THE TRAINING OF PERSONNEL OF THE ENTERPRISE IN TERMS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

Summary. This article investigates the problematic issues of training, retraining and advanced training of employees of various professional and qualification groups to ensure higher rates of innovation development of both individual companies and the economy as a whole. The relationship between innovation and the development of skills of workers is examined.

The necessity of continuous updating of knowledge in an innovative type of society, due to the constant changes in science, engineering and technology is revealed. The problems of the «aging» of knowledge and mechanisms for the organization of worker training are analyzed. A comprehensive strategic planning staff development of various professional groups is offered. The contradiction between the goals of education in terms of innovative development of the enterprise on the part of managers and employees is revealed. It is shown that the pace of innovation development of individual enterprises is reduced due to the mismatch of qualification of workers and their unwillingness to train, retrain or upgrade their qualifications. It is proposed to develop the organizational and economic mechanism for the accelerated training of staff. It is proved that the main incentive for employees to raise the level of knowledge is to increase human capital, and as a result, increase revenues, and for businesses, this process increases the pace of innovation development, increasing profits.

Key words: human capital, personnel development, innovative development, training, retraining, skills development, strategic planning, training of workers.

Постановка проблеми. Дослідження закономірностей росту кваліфікації кадрів у сучасних умовах інноваційного розвитку економіки є актуальним, оскільки обґрунтовує необхідність своєчасного і якісного забезпечення необхідних темпів оновлення знань працівників.

Для забезпечення економічного, соціального, культурного розвитку суспільства на основі використання передових досягнень науки, технологій та інновацій, освіта виступає важливою ланкою в системі складових інноваційної економіки – «наука – освіта – виробництво» [1, с. 80].

Аналіз останніх досліджень. Проблеми інноваційного розвитку відображені в працях учених Д. Брайта, М. Хаммера, Д. Солоху, Б. Твісса.

Питанням у сфері підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації значну увагу приділяли такі вчені, як І. Кисельов, Ю. Орловський, Г. Чернишова, В. Уваров, А. Ярхо.

Різні аспекти питання професійного навчання розглядалися в роботах вчених А. Бойко, Д. Пар-

сона, С. Аржіріса, О. Грішнова, В. Савченко.

У ряду авторів (В. Александрова, І. Бушмарін, В. Василенко, С. Єгоров, Р. Дж. Еренберг, Р. С. Сміт, Д. Кокурін) є додаткові свідчення того, що ті підприємства, які різними способами підкреслюють роль людського чинника, підвищення кваліфікації персоналу володіють і чіткою стратегією інноваційного розвитку.

Метою статті є обґрунтування необхідності забезпечення випереджаючих темпів підвищення рівня професійного навчання персоналу для досягнення високих показників інноваційного розвитку окремих підприємств і економіки в цілому.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний розвиток неодмінно вимагає і веде до перетворення людини як працівника, підвищенню рівня його освіти, розширенню і оновленню знань, виробничих навичок для освоєння нових наукових ідей та ефективного використання виробничого потенціалу, якісно нової техніки і технології виробництва [2, с. 67].

Інноваційний розвиток підприємств, пов'язаний зокрема з бурхливим технологічним розвитком, скороченням числа циклів створення і тривалості експлуатації обладнання, зростаючою складністю виробничих процесів, змінюючі вимоги до рівня професійного розвитку персоналу. В умовах швидкого старіння набутих у процесі навчання знань імперативом часу є професійна перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів, які роблять безперервну освіту та підготовку ключовим елементом розвитку підприємств. Роль знань, що накопичені в процесі професійної діяльності, не втрачає значення, і навпаки, в більшості випадків зростає. Однак підвищення рівня набутих знань можливо лише за організацією відповідної виробничому та трудовому процесу системи освіти і підвищення кваліфікації. Вказані процеси сприяють збільшенню якості людського капіталу, носієм якого і є персонал підприємства [3, с. 66].

Інноваційний розвиток підприємства та розвиток персоналу взаємопов'язані між собою, а також взаємообумовлюють один одного: розвиток технологій, хоча і вимагає більш високих знань від персоналу, дозволяє отримувати більш високі доходи (хоча може спостерігатися дискримінація в розподілі доходів), більш високі доходи ведуть до поліпшення умов життя, харчування, підвищенню рівня здоров'я, що дає можливість підвищувати рівень освіти. Нові знання, отримані в процесі професійної освіти, можуть призвести до виникнення нової технології [2, с. 67].

Перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців у рамках післядипломної освіти істотно залежить від отриманих знань та вмінь, від їх застосування на практиці, від швидкості старіння необхідних знань, а також від відповідності отриманої кваліфікації займаної посади.

Вчені висловлюють думку, що в даний час рівень кваліфікації інженера за 5 років застаріває приблизно на половину, а за 10 років (якщо він не проходив додаткового курсу навчання) зберігає лише четверту частину своєї професійної кваліфікації. Відомі американські фахівці з питань управління виробництвом вважають, що навчання з метою підняття кваліфікації – процес, який ніколи не закінчується. Тобто процес підвищення кваліфікації фахівця триває протягом всієї його кар'єри. Розбивається цей процес на етапи: основне академічне навчання в коледжах, університетах; стажування під керівництвом досвідчених керівників; перепідготовка з урахуванням новітніх вимог і досягнень; самостійна науково-дослідна робота, аналіз та узагальнення власного досвіду.

Фахівці різних професійно-кваліфікаційних

груп протягом 20–30 років своєї діяльності повинні постійно вчитися, і тільки так можна вирішити проблему розриву між середнім рівнем професійної освіти інженерів і випереджаючим його рівнем розвитку науки і техніки, цикли якого оцінюються в середньому в 5 років.

Зростання кваліфікації кадрів під впливом науково-технічного прогресу має специфічну властивість: воно є наслідком науково-технічного прогресу та одночасно сприяє його прискоренню. Підкоряючись економічному закону планомірного пропорційного розвитку, ефективне функціонування підприємства можливе при наявності пропорційного розвитку всіх складових його факторів. Отже, зміна факторних структур у виробництві та управлінні під впливом науково-технічного прогресу неминуче викликає необхідність оновлення, вдосконалення якісної характеристики працівників – відповідного до кваліфікації професійного розвитку. В цьому випадку зростання кваліфікації та підвищення рівня компетентності є наслідком науково-технічного та соціально-економічного прогресу.

З іншого боку, прискорення науково-технічного прогресу залежить від рівня кваліфікації кадрів, що забезпечують своєчасне впровадження і широке поширення на виробництві досягнень науки і техніки, ефективність і швидкість впровадження у виробництво результатів науково-технічного прогресу.

Встановлено, що зміни в науці, техніці, формах організації та управління виробництвом носять безперервно-циклічний характер. Вчені, які досліджують історію техніки, процесів, що здійснюються в сучасну епоху, виявили закономірності її циклічного оновлення, періодично повторюваного через певні проміжки часу. Так, періодичність зміни поколінь техніки в сучасних умовах становить 8–10 років. Незважаючи на те, що для різних напрямків і видів техніки ця періодичність істотно розрізняється (в радіоелектроніці зміна поколінь відбувається через 2–5 років, тоді як у гірській та металургійній промисловостях – через 12–14 років), загальною тенденцією є скорочення середньої тривалості циклів [4].

Циклічний характер притаманний і розвитку науки, однак процес переходу від одного стрибка в пізнанні до іншого більш складний, ніж перевороту в галузі техніки. Прогрес науки носить одночасно характер безперервного накопичення знань і періодичного заперечення застарілих поглядів, теорій, навчань. Науково-технічні цикли є матеріальною основою для ступеневого розвитку форм організації виробництва. Зростання кваліфікації персоналу, що є наслідком і найважливішою вимогою науково-технічного прогресу

су, також носить безперервно-циклічний характер. При цьому цикли, протягом яких використовуються і морально застарівають знання, постійно скорочуються.

У США зроблена спроба встановити своєрідну одиницю виміру старіння знань фахівців, так званий «період напіврозпаду компетентності». Цей термін запозичений з ядерної фізики та означає тривалість часу з моменту закінчення навчального закладу до моменту, коли в результаті появи нової наукової і технічної інформації компетентність фахівців знижується в середньому на 50% [5, с. 68]. Якщо прийняти за основу наведену оцінку вчених, то для фахівців вищої кваліфікації в нашій країні так званий «період напіврозпаду компетентності» становив у 40-і роки минулого сторіччя 12 років, в 60-і роки – 8–10 років, в 70–90-і роки – 5 років. В даний час цей період скоротився до 2–3 років.

Тому керівникам підприємств та самим працівникам необхідно усвідомити факт необхідності перманентної освіти та підвищення рівня компетентності, що відповідає вимогам інноваційного типу суспільного розвитку.

Необхідно додатково розглянути той факт, що працівники не завжди адекватно ставляться до нововведень. Ініційовані управлінським персоналом нововведення можуть негативно сприйматися виконуючим персоналом. Також може спостерігатися інертність персоналу до інновацій. Особливо це стосується організаційно-технічних та організаційно-управлінських інновацій. Відзначимо, що так чи інакше процеси створення і впровадження інновації будь-якого типу викликають зміни в організаційній структурі підприємства. Тому можливо спостерігати протидію з боку працівників щодо появи нововведень у циклі виробництва, де задіяна їхня праця. Вони побоюються невідповідності їх «рівня розвитку» (знань, умінь і навичок) рівню інноваційного розвитку, за яким в більшості випадків знаходяться новітні досягнення науки, що йде на кілька кроків попереду.

Це побоювання цілком виправдано, та, як показує досвід, для того щоб зберегти за собою робоче місце, працівнику необхідно підвищувати свою кваліфікацію або перекваліфікуватися. Але це пов'язано з додатковими незручностями для працівників. Від цього впливає, що в багатьох випадках інноваційний розвиток підприємства гальмується самими працівниками підприємства, тобто спостерігається протиріччя між намірами управлінського персоналу та виконанням (втіленням) цих намірів виконуючим персоналом.

Результат цього протиріччя проявляється або у вигляді неефективного інноваційного роз-

витку (низький рівень інноваційного розвитку до відношення до потенційно можливого), або звільненням відповідного персоналу, протидії впровадженню інновацій. Однак відмітимо, що плинність персоналу підприємства різко знижує продуктивність праці на підприємстві та пов'язана з додатковими витратами.

Для уникнення появи зазначеного протиріччя управлінському персоналу при розробці стратегії інноваційного розвитку підприємства необхідно враховувати величезний обсяг робіт з виконуючим персоналом щодо створення та впровадження інновацій. У багатьох випадках керівництво, розробники інноваційної стратегії, бачать лише кінцеві результати її проведення. Робота з персоналом в контексті інноваційного розвитку вимагає відповідних витрат (включаючи витрати, пов'язані з навчанням або плинністю персоналу), які можуть внести кардинальні зміни в саму стратегію інноваційного розвитку підприємства.

Освіта збільшує доходи, і тому інвестиції, вкладені в освіту, окупаються. Час, який працівник проводить на роботі, подібний процесу освіти. Досвідчений працівник з багаторічним стажем праці іноді набагато цінніше для будь-якого підприємства, ніж новачок. Різниця між новачком і досвідченим працівником полягає у величині людського капіталу, який накопичується або в результаті виконання працівником своїх обов'язків (тобто шляхом придбання відповідних навичок), або шляхом навчання безпосередньо на робочому місці [2, с. 69].

Дуже часто підприємствам доводиться навчати новоприбулих на службу працівників. Це може бути пов'язано з відсутністю у них потрібних знань і навичок, тобто з необхідністю компенсувати недоліки базової освіти. Як було показано вище, кваліфікованих працівників доводиться вчити додатково, якщо робота передбачає наявно виражену специфіку технології виробництва. Крім того, знання та навички, отримані за роки «формальної», освіти швидко застарівають, тому що підприємства впроваджують у виробництво нову техніку і технології, внаслідок чого виникає необхідність у навчанні на робочому місці.

Мова йде про навчання, яке наймач організовує для своїх працівників – він визначає, хто і чому повинен вчитися, якою має бути тривалість курсів тощо. Навчання може проводитися як на підприємстві (наприклад, для робітників, які освоюють нове обладнання), так і поза ним (для керуючих, які вивчають нові методи менеджменту в бізнес-школі).

Перспективне планування підготовки персоналу звичайно розраховується на два-три та

більше років. Воно включає в себе стратегії навчання персоналу (вибір основних видів навчання), його форми, тематичні напрямки, склад учнів (за регіонами, центрами навчання тощо). Враховуються також, у вигляді випереджаючої підготовки кадрів, потреби додатково створюваних об'єктів організацій [2, с. 74].

Планування рекомендується починати з чіткого визначення потреб, що обумовлені інноваційною діяльністю, яка передбачає ряд обов'язкових робіт. Серед них найважливішою є складання списку працівників, яким необхідно пройти підвищення кваліфікації. Для цього необхідно вивчити відомості про те, коли працівник проходив останній раз навчання, або план модернізації підрозділу.

Потім уточнюється приблизна навчальна тематика або тематичне спрямування. При цьому слід мати на увазі, що вони повинні відповідати тематичній спеціалізації навчальних закладів. Нарешті, визначаються види підготовки, тобто планується не просто «підвищення кваліфікації», а конкретний її вид (стажування, перепідготовка, щорічне або періодичне підвищення кваліфікації, самопідготовка).

Тут необхідно зазначити, що для навчання дорослих людей потрібно більше часу, ніж для роботи з молоддю, тому що з віком посилюються почуття консерватизму і недовіри до нового. Але в той же час у дорослих і досвідчених працівників більше здорового глузду, знань і досвіду. Вони сприймають нове швидше через розуміння, ніж через запам'ятовування. Тому слухачі повинні постійно осмислювати свої дії і чітко уявляти цілі вивчення нового.

Тим не менш, на наш погляд, найбільш ефективними внесками з точки зору інноваційного розвитку є інвестиції у підготовку молодого фахівця.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підвищення рівня професійної підготовки персоналу є одним з найважливіших факторів інноваційного розвитку.

В зв'язку із цим з'являється необхідність створення механізмів з навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу різних професійно-кваліфікаційних груп відповідно до науково-технічного прогресу у різних галузях економіки для забезпечення високих темпів інноваційного розвитку.

Для вирішення зазначених проблем надалі необхідно здійснювати випереджаюче планування розвитку персоналу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бойко А. Н. Профессиональное обучение персонала – основной фактор стимулирования мирового инновационного развития / А. Н. Бойко // Сучасні питання економіки і права. – 2012. – № 1. – С. 80–84.
2. Зацепилин А. Н. Инвестиции в человеческий капитал как условие инновационного развития и конкурентоспособности / А. Н. Зацепилин, М. М. Гонтарь // Материалы 77-й международной научно-технической конференции Ассоциации автомобильных инженеров (ААИ) «Автомобиле- и тракторостроение в России: приоритеты развития и подготовка кадров». – М. : МГТУ «МАМИ», 2012. – С. 66–77.
3. Бушмарин И. Квалификация рабочей силы – ведущий компонент производительных сил / И. Бушмарин // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 10. – С. 66–73.
4. Яковец Ю. В. Ускорение научно-технического прогресса : теория и экономический механизм / Юрий Владимирович Яковец. – М. : Экономика, 1988. – 335 с.
5. Самуйлов В. М. Договорные отношения «вуз-предприятие» / В. М. Самуйлов, Е. В. Ревина // Железнодорожный транспорт. – 1977. – № 2. – С. 65–69.

УДК 378:[37.13:37.032]

Чердиченко Л. А.

ВИЗНАЧЕННЯ СУТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

Анотація. У статті висвітлено суть професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи з позицій особистісно-орієнтованого, компетентнісного та культурологічного підходів, розкрито особливості і напрями педагогічної роботи у контексті окреслених наукових підходів, сформульовано узагальнене визначення поняття «професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи», наведено погляди науковців щодо модернізації й оновлення змісту професійної підготовки педагогічних кадрів відповідно до сучасних потреб соціального розвитку суспільства, а також вимог національної системи педагогічної освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, наукові підходи, майбутній учитель, початкова школа.

Чердиченко Л. А.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СУТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ НАУЧНЫХ ПОДХОДОВ

Аннотация. В статье освещена суть профессиональной подготовки будущего учителя начальной школы с позиций личностно-ориентированного, компетентностного и культурологического подходов, раскрыты особенности и направления педагогической работы в контексте указанных научных подходов, сформулировано обобщенное определение понятия «профессиональная подготовка будущего учителя начальной школы», представлены современные взгляды ученых о модернизации содержания профессиональной подготовки педагогических кадров с учетом потребностей социального развития общества и требований национальной системы педагогического образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, научные подходы, будущий учитель, начальная школа.

Cherednichenko L. A.

THE DEFINITION OF THE ESSENCE OF TRAINING FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS IN THE CONTEXT OF MODERN SCIENTIFIC APPROACHES

Summary. The article highlights the essence of professional training of future elementary school teachers from the standpoint of scientific approaches, such as: learner-centered, competence, cultural, and also special features and directions of educational work in the context of these scientific approaches have been revealed. The generalized definition of «professional training of future elementary school teachers» has been formulated, which is considered as an organized, focused, systematic and dynamic process of interaction between its participants (teachers and students), aimed at personality development of the specialist (mastery of future elementary school teachers, a set of professional knowledge, skills and the development of personal and professional qualities), thereby ensuring its readiness for successful pedagogical activity and the ability to competently solve professional problems. The views of the scientists have been presented on the modernization of the content of professional teaching staff training to meet modern needs of social development and the requirements of the national system of teacher education. The prospect of further searching on the problem of training future elementary school teachers is specified.

Key words: training, scientific approaches, future teacher, elementary school.

Постановка проблеми. У стратегічних законодавчих документах нашої держави визначено головну мету розвитку освіти, яка полягає у створенні умов для особистісної та творчої самореалізації кожного громадянина України, формуванні людини, здатної навчатися впродовж усього життя, розвивати цінності громадянського суспільства тощо. Важливу роль у вирішенні цих завдань відіграє саме вчитель, бо він є реалізатором державної політики щодо розвитку і виховання майбутнього покоління. Адже від його підготовки залежить як професіоналізм, так і якість педагогічної діяльності. Так, вимоги сьогодення висувають на перший план не просто наявність у вчителя початкових класів ґрунтового набору знань, але й вмінь швидко та ефективно застосовувати їх у реальному житті, здатності й готовності до постійного саморозвитку та самоосвіти. Тобто під час професійної освіти повинні бути створені умови для перетворення особистості студента у вчителя-професіонала, спроможного вирішувати все різноманіття завдань, пов'язаних із навчанням, вихованням і розвитком молодших школярів. Тому на порядок денний постає проблема модернізації професійної

підготовки педагогічних кадрів, що відповідати-ме сучасним потребам соціального розвитку суспільства й вимогам національної системи педагогічної освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

У площині різних галузей наукового знання поняття «професійна підготовка» майбутнього вчителя має свої відмінності. Психологи розглядають її як засіб приросту індивідуального потенціалу особистості, розвитку пізнавальної і творчої активності на основі оволодіння загальнонауковими та професійно значущими знаннями, вміннями й навичками. Педагоги вбачають сутність такої підготовки у засвоєнні людиною інтелектуалізованих знань, умінь та формуванні необхідних особистісних професійних якостей.

Зазначимо, що у педагогічному аспекті проблема підготовки майбутніх фахівців у сфері освіти є однією з найбільш важливих і поширених. Свідченням цьому можуть служити численні дослідження О. Абдуліної, С. Архангельського, О. Дубасенюк, І. Зязюна, В. Кан-Каліка, Н. Кузьміної, М. Лещенко, Н. Ничкало, Г. Паринової, Л. Пуховської, І. Раченко, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, А. Щербакова та інших, згідно

яких у педагогічній науці склалися різні підходи до визначення сутності професійної підготовки вчителя, але загальним, об'єднуючим є розуміння її як цілеспрямованого педагогічного процесу.

Мета статті – з'ясувати суть професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи з позицій особистісно-орієнтованого, компетентнісного та культурологічного підходів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури в межах нашого дослідження дає можливість стверджувати, що проблему професійної підготовки вчителя в умовах сьогодення доцільно розглядати з позицій особистісно-орієнтованого, компетентнісного та культурологічного підходів.

Особистісно-орієнтований підхід є значущим для аналізу досліджуваної проблеми в тому розумінні, що в процесі професійної підготовки майбутній фахівець стає активним суб'єктом цього процесу, що передбачає його самовизначення, самореалізацію, самооцінювання, самоствердження, самовдосконалення. У даному випадку освітній процес спрямований на різнобічний розвиток особистості майбутнього вчителя початкової школи у різноманітних видах педагогічної діяльності, його морально-ціннісної сфери і має бути зорієнтований не лише на підготовку предметника, але й на формування вчителя-гуманіста, носія провідних ідей національної та загальнолюдської культури, особистості творчої і допитливої. Основи цього підходу окреслені у роботах В. Гриньової [1;], І. Зязюна [2], О. Сухомлинської та ін.

Треба зазначити, що зараз в сучасних умовах розвитку суспільства відчутно виявляються гуманістичні вимоги до професійної підготовки майбутнього вчителя початкової ланки освіти, суть яких полягає у: визначенні освітніх цілей (актуалізація і розвиток особистості фахівця); вдосконаленні змісту професійної підготовки, в якому освітній стандарт, що зорієнтований на підготовку висококваліфікованого спеціаліста, органічно поєднується з потребами, інтересами, можливостями студентів; відпрацюванні навчальних технологій, що забезпечують затребуваність особистого досвіду і інтересів майбутніх спеціалістів, формування їх суб'єктивної позиції в освітньому процесі, стимулювання до постійної роботи над собою, самопізнання, самореалізацію, самовдосконалення тощо.

Так, В. Гриньова вважає, що одним із головних завдань педагогічного процесу підготовки майбутнього вчителя є перетворення особистості студента у вчителя-професіонала, спрямованого на неперервний професійний розвиток, спроможного вирішувати все різноманіття завдань, пов'язаних із навчанням, вихованням і розвитком

школярів. На її думку, головними у процесі підготовки мають стати такі напрями, як: інтеграція, гуманізація, професійна спрямованість, естетизація [1].

Зауважимо, що особистісна орієнтація професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів є потребою часу. Вона стає об'єктом численних психолого-педагогічних досліджень, де пізнавальна орієнтація стає обов'язковою частиною особистісної орієнтації, а пізнавальний досвід – частиною цілісного досвіду особистості. Вона не ставить під сумнів значення професійних знань, умінь і навичок, але визначає їх роль як засобів, інструментів самореалізації особистості в процесі оволодіння майбутньою професією, поєднує процес підготовки фахівця з його потребами, інтересами і можливостями.

Компетентнісний підхід до розгляду проблеми професійної підготовки вчителя знайшов своє відображення у наукових працях Е. Зеєра, Н. Кузьміної [3], М. Кухарева [4], А. Маркової [5], О. Мороза [6], А. Хуторського [7] та ін. У межах цього підходу окреслюються особливості змістовного наповнення процесу педагогічної підготовки, що зорієнтований на формування професійної компетентності вчителя, яка представляє собою інтегральний прояв професіоналізму, де поєднуються елементи професійної і загальної культури майбутнього фахівця (рівень освіченості, достатній для самоосвіти і кваліфікованого вирішення професійних завдань), готовності й здатності до педагогічної діяльності, що конкретизується у певній системі знань, умінь, досвіду роботи.

На нашу думку, сучасна система підготовки не може бути ефективною, якщо вона не спирається на концепцію компетентності, оскільки кваліфікаційні характеристики фахівця знаходяться у прямому взаємозв'язку з наявними соціокультурними умовами суспільства і з перспективами його розвитку загалом. Так, з орієнтацією професійної освіти на європейські стандарти відбувається підвищення вимог до підготовки майбутніх спеціалістів відповідно світовим запитам. Тому у зв'язку зі зміною освітньої парадигми та принципово новим цілепокладанням у педагогічному процесі результатом підготовки сьогодні визначаються вже не знання, уміння і навички, а саме професійна компетентність, яка на сучасному етапі становлення освіти надасть можливості майбутнім фахівцям бути конкурентноспроможними на світовому і, насамперед, європейському ринку праці.

З огляду на це, наведемо міркування деяких науковців щодо розуміння сутності професійної компетентності майбутнього вчителя. Так, Н. Ку-

зміна вперше запровадила в науковий обіг поняття «професійно-педагогічна компетентність». На її думку, це система знань і вмінь педагога, які виявляються при вирішенні на практиці професійно-педагогічних завдань. Авторка вважає, що компетентність є одним із суб'єктивних чинників продуктивної діяльності фахівця разом з типом спрямованості особистості і рівнем її здібностей [3]. А. Маркова тлумачить професійну компетентність як сукупність всіх суб'єктивних властивостей фахівця, які проявляються у діяльності та забезпечують її ефективність [4].

Поряд з тим, Н. Ничкало під професійною компетентністю вчителя розуміє «гармонійне поєднання знань навчальної дисципліни, методики і дидактики викладання, а також умінь і навичок культури педагогічного спілкування» [8, с. 125]. У структурі професійної компетентності вчителя вона виділяє дві підструктури: діяльну (знання, уміння, навички і здібності особистості, необхідні для здійснення педагогічного діяльності) і комунікативну (знання, уміння, навички необхідні особистості для здійснення педагогічного спілкування).

Ми погоджуємося з думкою М. Кухарева, який вважає, що професійну компетентність педагога правомірно розглядати як високий рівень його професійної підготовки, обумовлений знанням стратегії продуктивної педагогічної діяльності, її структурних компонентів і критеріїв вимірювання ступеня її продуктивності. Це знання і досвід педагога, здатного прогнозувати можливі результати своєї діяльності, діагностувати їх, аналізувати педагогічну ситуацію і моделювати ефективну систему дій з метою досягнення високих результатів, обґрунтовувати і корегувати власну діяльність [4, с. 42].

На особливу увагу в контексті нашої проблеми дослідження заслуговує окреслення суті професійної підготовки вчителя початкової школи у світлі культурологічного підходу, який дозволяє розглядати цей процес як професійно-особистісне становлення майбутнього фахівця у площині засвоєння загальнокультурного знання і способів його практичного застосування в умовах поліетнічного середовища. Адже в освітніх процесах необхідно враховувати етнокультурний фактор, створювати умови для пізнання й розуміння культури народів, що проживають поруч, опановувати досвід міжкультурної взаємодії на засадах гуманізму, свободи, рівності й толерантності. Оскільки вчитель початкової ланки освіти є провідником культурного спадку етносів, націй, спільнот, носієм загальнолюдського досвіду, передає його молодому поколінню, він має бути підготовленим до професійної діяльності в багатонаціональному просторі та залучати

майбутнє покоління до численних культурних цінностей, традицій, виховувати в душі взаємоповаги, взаємопізнання, взаємозбагачення і співробітництва.

У дослідженнях В. Гриньової, І. Зязюна, Т. Іванової [9], О. Шевнюк [10], Н. Якси [11] підтверджено, що професійну підготовку майбутніх учителів необхідно підсилити за рахунок культурологічної підготовки.

Так, О. Шевнюк визначає професійну підготовку як процес становлення майбутнього фахівця в якості суб'єкта культури, формування готовності до саморозвитку, що забезпечує його інтеграцію у національну та світову культуру. Дослідниця виділяє головну функцію педагогічної освіти, що визначається у перетворенні об'єктивно існуючого культурного досвіду людства у форму суб'єктності в процесі оволодіння професійно-педагогічними знаннями, вміннями й навичками [10, с. 20–21]. Т. Іванова представляє безпосередню культурологічну професійну підготовку педагога як процес, що забезпечує відтворення культурологічних, професійних, соціально-педагогічних і психологічних знань, умінь, навичок [9]. Н. Якса розглядає професійну підготовку майбутнього вчителя як складну поліфункціональну відкриту педагогічну систему, спрямовану на формування особистості фахівця (його знань, умінь, навичок, особистісних якостей), здатного працювати в системі, що характеризується взаємодією різних культур, готового до професійної діяльності в межах полікультурного освітнього простору на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, діалогу культур та індивідуальної моральної відповідальності в мультикультурному суспільстві. Дослідниця зазначає, що професійна підготовка майбутнього педагога покликана сформувати власну соціокультурну самосвідомість фахівця, його місце і статус у культурному просторі, суб'єктом якого він є [11, с. 35–36].

Отже, з огляду на представлені підходи з проблеми дослідження, ми розуміємо професійну підготовку майбутнього вчителя початкової школи як організований, цілеспрямований, системний та динамічний процес взаємодії його учасників (викладачів та студентів), спрямований на формування особистості фахівця (оволодіння майбутнім вчителем початкових класів сукупністю професійних знань, умінь, навичок та розвиток особистісних і професійно значущих якостей), що сприяє забезпеченню його готовності до успішної педагогічної діяльності й здатності кваліфіковано вирішувати професійні завдання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблема підготовки педагогічних

кадрів нової генерації в контексті гуманізації і демократизації освіти в Україні постає зараз особливо гостро, а обраний шлях до європейської і світової інтеграції вимагає запровадження якісних змін у системі підготовки майбутніх фахівців. Так, відповідно до сучасних вимог сьогодення, вища педагогічна освіта покликана забезпечити підготовку вчителя, зорієнтованого як на розвиток особистості кожного учня, так і на власний особистісний, професійний, загальнокультурний розвиток і самовдосконалення; готового і здатного ефективно здійснювати професійну діяльність у змінних умовах. Тому ми вважаємо, що модернізація змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи з огляду на окреслені підходи надасть можливості на новому рівні підвищити якість вищої педагогічної освіти.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів указаної проблеми. Доцільним та перспективним може бути вивчення питань, пов'язаних з виявленням педагогічних умов, які будуть сприяти підвищенню якості професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / Валентина Миколаївна Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.
2. Зязюн І. А. Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні / І. А. Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія : пол.-укр. журн. / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова ; К., 2006. – Вип. VIII. – С. 105–115.
3. Кузьмина Н. В. Професионализм личности преподавателя и мастера производственного образования : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.01 / Н. В. Кузьмина. – СПб., 1998. – 41 с.
4. Кухарев Н. В. Формирование и стимулирование профессиональной компетентности педагога – одна из важнейших акмеологических проблем / Н. В. Кухарев // Адукацыя і выхаванне. – 1996. – № 8. – С. 37–51.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Междунар. гуманит. фонд «Знание», 1996. – 308 с.
6. Мороз О. Г. Підготовка майбутнього вчителя : зміст та організація / Олексій Григорович Мороз. – К., 2007. – 166 с.
7. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К., 2004. – 112 с.
9. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя : монография / Т. В. Иванова. – К. : ЦВП, 2005. – 282 с.
10. Шевнюк О. Л. Теорія і практика культурологічної освіти майбутніх учителів у вищій школі : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.Л. Шевнюк. – К., 2004. – 452 с.
11. Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і методика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону : монографія / Н. В. Якса. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.